

אהבת ישראל ואחדות החסידים

פרק מתוך ספר חדש לתולדות חייו של המשפיע
בעל מסירות נפש, הרה"ח ר' מנחם מענדל פוטרפס ע"ה

תשורה

משמחת הנישואין
של הרה"ת דוד וחנה לאה שיחיו
אלפנביין
יום שלישי י"ח מנחם אב ה'תשפ"ה

חומר על המשפיע ר' מענדל פוטרפס ע"ה

תשורה זו נלקחה מתוך ספר לדמותו של המשפיע הרה"ח מנחם מענדל פוטרפס ע"ה, בעריכת הרב ישראל אלפנבין, הנמצא בשלבי עריכה מתקדמים.

משפחת פוטרפס מבקשת מהציבור: כל מי שיש ברשותו זיכרונות, סיפורים ופתגמים, בעל פה או בכתב, תמונות, מסמכים, הקלטות או סרטי וידאו – מתבקש להעבירם לכתובת האימייל הבאה: rebmendelsefer@gmail.com, כדי שנוכל לשלב את הדברים בתוך הספר שעומד להופיע בקרוב, וזכות הרבים תלוי בו.

פתח דבר

אנו מודים לה' על כל הטוב אשר גמלנו, ובחסדו הגדול זיכנו בנישואי צאצאינו, החתן הרב התמים דוד והכלה המהוללה מ' חנה לאה שיחיו.

התודה והברכה מובעת בזה לקרובינו וידידינו שיחיו אשר הואילו לשמוח איתנו יחדיו ביום שמחת לבבנו, ולברכנו, ולברך את הזוג יחיו, בברכת מזל טוב וחיים מאושרים בגשם וברוח.

בשמחה ובטוב לבב, על פי המנהג אשר יסודתו בהררי קודש כפי שנהג כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ בחתונת כ"ק רבנו נשיאנו, הננו להגיש בזה תשורה מיוחדת שנערכה ע"י אבי החתן שי', הכוללת פרק מתוך ספר חדש לתולדות חייו של המשפיע בעל מסירות נפש, הרה"ח ר' מנחם מענדל פוטרפס ע"ה, בעריכת אבי החתן. הפרק עוסק בנושאי אהבת ישראל ואחדות החסידים, נושאים שבערו בלבו ובנשמתו של המשפיע הדגול הרמ"מ פוטרפס ע"ה, והנם נוגעים לכלל ישראל בכלל, ולעדת חסידי חב"ד בפרט, בכל עת ובכל זמן.

בתור הוספה באו בזה:

(א) קטע 'היום יום' של יום החתונה, י"ח מנחם אב, שבהשגחה פרטית עוסק בנושא של אהבת ישראל.

(ב) כמה פרקים מקונטרס "החלצו" לכ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע, העוסק בשלילת המחלוקת.

(ג) סקירה שכתב אבי החתן בשנת תשנ"ח, בשנת המאה לאמירת המאמר "החלצו" על השתלשלות המאמר ועל היחס המיוחד של כ"ק רבנו נשיאנו למאמר זה.

הא-ל הטוב, הוא יתברך יברך את כל המשתתפים בחתונת צאצאינו, בתוך כלל אחינו בני ישראל יחיו, בברכות מאליפות מנפש ועד בשר, ובמהרה נזכה כולנו לשמוח בשמחת הגאולה האמיתית והשלימה, וכ"ק רבנו נשיאנו בראשנו, תיכף ומיד ממש.

מוקיריהם ומכבדיהם

משפחת מרגליות
לוד

משפחת אלפנביין
נתניה

י"ח מנחם אב ה'תשפ"ה

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד

היום יום י"ח מנחם אב

אדמו"ר האמצעי אמר בשם רבינו הזקן:
אהבת ישראל בעדארף דערנעמען ביז מיצוי הנפש
(= אהבת ישראל צריכה להיות עד מיצוי הנפש)

אהבת ישראל

לתת את עצמך

אהבת ישראל אצל ר' מענדל היתה במידה עצומה, לא רק לתת מעצמך עבור יהודי שני, אלא לתת את עצמך עבור יהודי שני (ר' בערל זלצמן).

מכוחה של מידת אהבת ישראל העצומה שקיננה בלבו, נגע לו מצבו של יהודי שני הרבה יותר מכפי שדאג לעצמו.

בשנת תשכ"ב, כשנודע לעדת החסידים בסמרקנד שר' מענדל עומד להגיע מצ'רנובץ לסמרקנד, שאלו את החסיד ר' חיים-זלמן קזלינר, המכונה 'חז"ק', על דמותו של ר' מענדל (אותו הכיר משנות מגוריהם בצוות בצ'רנוביל). אמר להם חז"ק: ר' מענדל הוא יהודי כזה שהדאגה שלו עבור השוקולד של יהודי שני יקרה בעיניו הרבה יותר מהדאגה שלו עבור 'טולקעס' לעצמו ['טולקעס' הוא מין דג מלוח פשוט וזול, שהיה אוכל עם חתיכת לחם] (מר' יצחק מישולובין).

בשלהי קיץ תשל"ב נודע שר' מענדל עומד להגיע לארץ-הקודש כדי לכהן כמשפיע בישיבת תומכי-תמימים המרכזית דכפר-חב"ד. בהתוועדות חסידים שהתקיימה זמן קצר לפני כן בכפר-חב"ד, סיפר החסיד ר' בערקע חן לקהל החסידים היושבים בהתוועדות על דמותו של המשפיע החדש: 'עומד להגיע לכאן יהודי שה'ציר' החיצוני שלו הוא כמו חסידים של פעם ("אמאליקע חסידים"). כמו שיש ראש ישיבה שהוא גאון נגלה ובעל מוחין מעמיקים, כך יש אנשים שהם בעלי גאונות במידות. וכזה חסיד הוא ר' מענדל – גאון בעבודת המידות (מר' בנימין זילברשטרום).

ואכן, כל חייו של ר' מענדל היו קודש למען הזולת. מעולם לא עלה בדעתו לבקש לצאת לטיול או לנפוש באיזה מקום. מהרגע שקם ממיטתו בשעת בוקר מוקדמת ועד שעלה על יצועו, היה שקוע בהשפעה חסידית או בעסקנות ציבורית. או שעסק בעבודת הקודש כמשפיע בישיבה, או שדיבר עם אנשים, הדריך אותם ותמך בהם. מעולם לא היתה תקופה של מחסור באנשים שביקשו לדבר אתו או לקבל ממנו עצה, כך שהוא לא סבל אי-פעם מבדידות...

ידיד של כולם

ר' מענדל ידע איך לקרב יהודי ולומר לו מלה טובה. הוא ידע לדבר אליך בשפה חברית וליצור סביבו אוירה משפחתית. ופעם אמר לאחד החסידים: 'אתה יודע? כולם אוהבים אותי'. התפלא החסיד על כך שהמשפיע מדבר לכאורה בשבח עצמו, ותמה באוזניו: מה העניין לומר זאת? למה חשוב לך שאדע זאת? ענה לו ר' מענדל: 'הסיבה שכולם אוהבים אותי היא, כי אני אוהב את כולם. ואת זה חשוב שתדע: אבן-הבוחן לכך שאתה אוהב את כולם היא כשתראה שכולם אוהבים אותך'.

'הדחף שלי לצאת לפעילות נבע מכוח השפעתו של ר' מענדל עלי', אומר ר' מנחם פרלשטיין. 'הוא היה מעודד ומעורר אותי ללא הרף להתאמץ יותר ולהגביר את הפעילות. הוא לא נרתע לפעמים לנזוף בי, אם היה רואה שאינני מתאמץ כל-כך. לא תמיד אהבתי את הטון והסגנון של דבריו. פעם אף הגבתי בכעס על דבריו, ואז אמר לי: 'אתי אתה לא תצליח לריב לעולם. כדי לריב נדרשים שני אנשים, אבל כאן יש רק אדם אחד... אני מצידי אוהב אותך בכל מצב, ושום דבר בעולם לא ישנה את זה'.

ר' מענדל היה ידיד של כולם, מעיד ר' יוסף-יצחק כצמן. 'היתה לו אהבת ישראל באופן נפלא. אני זוכר איך בתור ילד קטן ישבתי לידו והרגשתי במחיצתו אהבה אמיתית. הוא נתן לי צביטת חיבה בלחי, וחשתי כלפיו ידידות אמיתית'.

'איך אוסיף באהבת ישראל?'

מספר ר' משה חפר: 'פעם, אחרי שהסתיים בשיבה שידור מהתוועדות של הרבי, בשעת בוקר מוקדמת, הסעתי את ר' מענדל מהישיבה במכונית לביתו. כשיצא מהרכב והתכוון לצאת, עמד ונשען על הדלת הפתוחה של המכונית... הוא עמד כך, נשען על הדלת, חושב וחושב. אני לא העזתי לפצות פה, והוא עומד ומהרהר רגעים ארוכים, וממשיך להרהר. לבסוף נפלט מפיו: "ר' מענדל, מה אתה כל כך מהורהר?"

'והוא ענה לי: אגיד לך מה מעסיק את מחשבתי. כעת שמענו בהתוועדות שהרבי תובע מאיתנו להוסיף באהבת ישראל. כשהרבי דורש מאיתנו להוסיף בלימוד התורה או בנתינת הצדקה, נחא. הדברים ברורים ומוגדרים. אבל כשמדובר לגבי הוספה באהבת ישראל, אני חושב לעצמי: מה הרבי רוצה ממני? האם אני שייך לשנאת יהודים, חס ושלום? – לא. אז מה שייך אצלי להוסיף באהבת ישראל?

'ואז אמר לי: אוהו, אני יודע מה הכוונה. בכל שנה כשאני מגיע לרבי, כאשר אני פוגש שם את חבריי, זקני החסידים, כמו פלוני ופלוני – אזי נהיה לי טוב על הלב. אבער כאשר אני רואה את ה'בעלי-בתים' האמריקאיים המפונקים ("אבער ווען איך זע די אמריקאנער טשאקאלאט'ניקעס"), איך אני מרגיש כלפיהם? הרי הם לא החבר'ה שלי... מסתמא לזה התכוון הרבי ("דאס האט דער רבי געמיינט"), כעת אני יודע שיש לי על מה לעבוד שתהיה אצלי אהבת ישראל במידה רבה יותר.

'בשבילי הדברים האלה היוו שיעור מצוין באהבת ישראל. חסיד שנכח בהרבה התוועדויות של הרבי, חושב לעצמו אחרי התוועדות ספציפית אחת: מה הרבי תובע ממני כעת? הוא קולט שזה משהו רציני, ועליו לבחון את עצמו ולחשוב במה נשאר לו להוסיף'.

'תתחיל לחשוב עליו טוב'

ידוע פתגם אדמו"ר הצמח-צדק: 'טראכט גוט – וועט זיין גוט' [=חשוב טוב – ויהיה טוב]. וכך פירש ר' מענדל את הפתגם: 'טראכט גוט אויף יענעם, וועט זיין דיר גוט' [=חשוב טוב על הזולת – ויהיה לך טוב] (ר' מרדכי בן יעקב).

מספר ר' גבי שפיצר:

החל מתחילת שנות המ"מים התגוררתי בלונדון והיתה תקופה ארוכה מאוד שעבדתי בעסק של ר' בערל פוטרפס, 'נס פלסטיק'. בקהילת חב"ד בלונדון היה אז חב"דניק אחד שמאוד לא אהב אותי, פשוט לא הסתדרנו ביחד. הוא היה טיפוס אנגלי קר, ואני טיפוס ישראלי מחוספס. לא הסתדרנו בינינו.

סיפרתי על כך לר' מענדל והוא נתן לי עצה: 'בכל פעם שיש לך בעיה עם מישהו, ראשית כל, תתחיל לחשוב עליו טוב. אתה לא צריך להמציא בו תכונות טובות שלא קיימות אצלו, תחשוב על הדברים הטובים שקיימים בו'.

הנקודה הזו "תפסה" אותי ושינתה אותי מהיסוד. עד אז הייתי תמיד טיפוס מאוד מאוד ביקורתי. ומאז יש לי עבודה שאני עובד על עצמי כל החיים – לנסות לחשוב רק טוב על כל אדם. גיליתי שזה נכון בכל המעגלים, גם כשישנה בעיה במעגל המשפחתי או בקהילה. אתה יושב בבית-הכנסת ולא מסתדר עם מישהו? רבת עם מישהו? לך הצידה, ותתחיל לחשוב עליו דברים טוב. זה עובד באופן נפלא, וזה מדהים. זו נקודה שלקחתי מר' מענדל, ובאמצעותה שיניתי את כל ההסתכלות שלי בצורה יסודית מאוד.

פעם היתה פעילות מסוימת בקהילת חב"ד בלונדון, שלא היתה לרוחו של אחד מראשי הקהילה. הוא מאוד לא היה מרוצה מהפעילות ההיא, ומאחר שחשד בי שאני מימנתי אותה, דיבר עלי בסגנון ממש לא יפה. בבת אחת נוצר בקהילה מתח גדול מאוד מולי: מדוע ארגנתי את הפעילות הזו בלי לקבל רשות!?

מאוד חרה לי על כך שחושדים בי סתם, ללא עוול בכפי. אפילו לא ידעתי על קיומה של הפעילות הזו! הייתי מלא בכעס נורא על אותו אדם שחשד בי והפיץ את החשדות נגדי.

למחרת באתי בבוקר לבית הכנסת, כולי כועס עליו. מרוב הכעס שאפף אותי לא יכולתי להתחיל להתפלל. פתאום נזכרתי בעצה שקיבלתי מר' מענדל, והחלטתי לטפל בנושא הזה מיד. התעטפתי בטלית והתחלתי לפזם לעצמי בלחש ניגונים חסידיים, כשאני חושב בשעת מעשה בליבי רק דברים חיוביים על אותו אדם. ניגנתי כך כרבע שעה, ופתאום אני חש טפיחה על כתפי שהנחיתה אותי אל המציאות. זה היה אותו עסקן. הוא ניגש אלי ואמר לי ברוך: 'שמעתי שאתה לא היית קשור לפעילות ההיא, אני מתנצל שחשדתי בך'.

מי שהכיר את אותו עסקן, יודע שהוא מעולם לא התנצל בפני מישוהו. הוא טיפוס כזה שתמיד יצא צודק, תמיד היה מוצא את הנקודה להצדיק את עצמו מולך. והנה, פה הוא בא והתנצל מולי. הבנתי שזו התוצאה של לחשוב טוב על הזולת.

לפוצץ את המוגלה

באחת ההתוועדויות החסידיות שנערכו בסמרקנד, ישבו כמה חסידים בצוותא והתוועדו. אחד הנוכחים התלונן לפני ר' מענדל שפלוני – שהיה נוכח בהתוועדות זו – מציק לו ויורד לחייו. 'הוא ממש לא נותן לי לחיות', התלונן החסיד. חברו התגונן וטען בתוקף: להד"מ!

ר' מענדל, שהתברך ב'חוש ריח' מפותח, אמר עוד פעם 'לחיים' ונזף בו בחריפות: איך אתה מעז לצעוק להד"מ? ריקא שכמותך, פאסקודניאק! הרי מה שהוא אומר עליך זה כמו קצה המוגלה העמוקה. כשנוגעים בראש המוגלה, מתחיל להתגלות רק מעט מהמוגלה, אבל כל המוגלה עדיין נשארת טמונה בפנים. מה שחברך אומר עליך זה רק קצה המוגלה, ואתה עוד מעז לטעון להד"מ!?

דבריו של ר' מענדל, שנאמרו מתוך אהבת ישראל אמיתית והיו ספוגים באמת פנימית, פעלו את פעולתם (מר' מיכל וישצקי).

לדעת להאזין בצורה מלאה

אחד הכלים הנפלאים שהעניק ר' מענדל למושפעיו היה – הדרישה להאזין לאיש שיחך במידה מלאה. הוא ממש שנא לראות כשאדם אומר משהו לחברו, והשני עונה לו: 'כבר שמעתי את זה'.

הוא עצמו היווה דוגמה אישית מופלאה לגישה זו והיה "מאזין" נפלא, במלוא מובן המושג. ר' אליהו נתן סילברברג מציין דוגמה אחת שעשתה עליו בשעתו רושם אדיר:

בלילי שבתות בביתו, הסדר היה שהוא היה יושב זמן מה לפני הקידוש, והרבה פעמים ישב אתו ר' שלוימקע מיינצ'יק. כשהייתי נכנס לביתו, למרות היותי בגיל עשרים בלבד, אך מאחר שאני מהתלמידים השלוחים של הרבי בישיבה, הייתי מקבל יחס מכובד ומתבקש לחזור איזה 'ווארט' מהרבי. ר' מענדל ור' שלוימקע המתינו בכובד ראש שאתחיל לחזור על השיחה שלמדתי היום. אם הייתי מציע שאחזור על המאמר שלמדתי לפני כן, לפעמים הם היו אפילו מנגנים את הניגון שחסידים מנגנים לפני המאמר... זה היה טקס שלם שחזר על עצמו מדי שבת.

לפעמים ר' מענדל היה מבקש ממני לספר לו איזה סיפור ששמעתי לאחרונה. עם כל אי הנעימות שבדבר, כשהוא היה מבקש זאת ממני, הייתי ממלא את בקשתו. באחת הפעמים סיפרתי לו את הסיפור שהרבי הריי"צ קרא למשפיע ר' זלמן משה ואמר לו משהו, ור' זלמן משה אמר אחר כך שבמשך כל הזמן הוא חשב רק על דבר אחד: מתי הרבי יסיר את עיניו הקדושות מפניי החזיריות...

לא ידעתי שר' מענדל עצמו הוא המקור של הסיפור. בדיעבד התברר לי שסיפרתי את הסיפור עם הרבה טעויות, אך בשעת מעשה ר' מענדל הודה לי על הסיפור, ולא העיר עליו שום דבר. אבל מיד לאחר שסיימתי ראיתי שר' שלוימקע פונה לר' מענדל ואומר לו: נדמה לי שאתה סיפרת את הסיפור הזה בצורה שונה לגמרי, לא?

ר' מענדל היסה אותו מיד בצורה נחרצת, אבל אני כבר הספקתי להבחין בזה ושאלתי את ר' מענדל במה טעיתי. הוא אמר לי שזה לא משנה. התעקשתי וביקשתי שיאמר לי במה טעיתי. בסוף הוא ניאות לתקן את כל הטעויות שלי באותו סיפור, ובינתיים הבנתי שהוא נכח בשעת מעשה, כאשר הסיפור התרחש.

ואז קלטתי מה קורה כאן: אני יושב מולו, בחור שצעיר ממנו ב-65 שנה, ומספר לו סיפור שמלא בטעויות. ור' מענדל – לא רק שהוא שמע אחרת את הסיפור, אלא הוא

ראה בעצמו את התרחשות הסיפור, והוא המקור של הסיפור. ובכל זאת לא עלה על דעתו לתקן אותי!

בשבילי זה היה לקח כפול ומדהים: א) למרות שאתה מכיר את הסיפור שמספרים באוזניך, וגם אם אתה הוא המקור של הסיפור, אל תרמז על כך אפילו בתנועה קלה כלשהי במהלך שמיעת הסיפור. ב) ביקשת ממשהו שיספר לך סיפור, והוא סיפר לך? תודה לו על כך.

"ועל מה שלא שמע"

ר' מענדל היה חוזר על הביאור שהרב שניאור זלמן גרליק ע"ה, רבו של כפר חב"ד, ביאר על האמור במשנת 'שבעה דרכים בחכם': 'ועל מה שלא שמע, אומר לא שמעתי'. לכאורה, מהו הפירוש 'וחילופיהן בגולם' ביחס לפרט זה? הרי מי שאומר 'שמעתי' על מה שלא שמע, אינו 'גולם' אלא שקרן!

אלא הדיוק כאן הוא במלת 'מה'. 'ועל מה שלא שמע'. כשהחכם שומע משהו, גם אם כבר שמע זאת בעבר, הוא מוצא בתוך זה דבר מועט שלא שמע ('מה'), ואומר עליו 'לא שמעתי'. ואילו הגולם – 'על מה ששמע אומר שמעתי'. אם יש קצת מתוך הדברים שהוא כן שמע בעבר, הוא כבר חושב שהוא יודע את הכל ואומר 'שמעתי'.

בתור בחור צעיר, כשסיפרו סיפור שהכרתי – אהבתי להראות שאני כבר יודע אותו. זה קרה לי כמה פעמים מול ר' מענדל, והוא תמיד נזף בי מיד: א) אפשר לשמוע את הסיפור פעם נוספת ולמצוא בו פרט חדש שטרם שמעת. ב) אפילו אם אתה כבר יודע את כל הפרטים של הסיפור, כאשר שומעים אותו פעם נוספת, זה מהווה עבורך חזרה על הדבר. והחזרה מסייעת להבין טוב יותר.

באחת הפעמים שמישהו אמר משהו, ואני אמרתי שאני כבר יודע זאת, אמר לי ר' מענדל: "עליך להתלמד כיצד להאזין". אספר לך סיפור:

פעם היתה עיירה שהיו בה רב חסידי ורב לא חסידי. הרב החסידי היה עניו ושקט, והרב ה"מתנגד" היה 'מתנפח' ותמיד אהב לדבר הרבה. פעם התקיים אירוע מסוים שכל בני הקהילה נכחו בו, והרב המתנגד החל לספר סיפור על ר' יונתן אייבשיץ (ר' מענדל כינה אותו "ר' יונתן פראגער"). הרב החסידי ישב בצד, והעיר בשקט באוזני האיש שישב לידו: "הסיפור הזה לא היה ולא נברא". דברי הרב התגלגלו איכשהו מפה לאוזן. אנשים אמרו זה לזה שהרב החסידי אמר על הרב המתנגד שהוא שקרן, ונוצרה במקום מהומה.

למחרת באו כמה יהודים אל הרב החסידי ושאלו אותו: האם אתה מכיר את כל הסיפורים שמספרים בעולם על ר' יונתן פראגער? ענה הרב בשלילה. – ומאין אתה יודע שהסיפור ההוא לא התרחש? ענה הרב: מאין הוא יודע את הסיפור, אם לא חי בזמנו של ר' יונתן? – אולי משום ששמע ממשהו אחר. הגיב הרב: אבל הרי הוא לא מסוגל לשמוע שום דבר מאף אחד. כל הזמן הוא רק מדבר ומדבר, ומתי היה לו זמן לשמוע משהו?... (מר' אליהו נתן סילברברג).

‘שתוק בשקט!’

סח ר' מענדל באוזני תלמידיו: הדבורה מפיקה דבש מהפסולת, ולעומתה ישנו בעל חיים אחר שהופך חומר טוב לפסולת. הוי אומר: אפשר להפוך את חסרונותיו של הזולת למעלות, ואפשר גם להפוך את מעלותיו לחסרונות.

פעם בהתוועדות פנה ר' מענדל לאחד הבחורים ואמר לו: ‘שווייג שטיל! דו קענסט דאך שווייגן הויך, אז עס זאל זיך הערן. שווייג שטיל! דו האסט דאך אליין געזען און אליין געהערט ווי א איד האט געשלאגן זיין אינגל: שריי ניט, שווייג שטיל! זאג איך דיר אויכעט: שווייג שטיל! [=שתוק בשקט! הרי אתה יכול לשתוק בקול, כך שזה יישמע. שתוק בשקט! הרי בעצמך ראית ובעצמך שמעת איך יהודי היכה את ילדו: אל תצעק, שתוק בשקט! אף אני אומר לך: שתוק בשקט!]

אלא מאי? – המשיך ר' מענדל – לכאורה, כשאני אומר לך לשתוק (‘שווייג’), הרי זה כבר בשקט (‘שטיל’)? התשובה היא שלפעמים אפשר לשתוק באופן של “שתיקה רועמת”, שתיקה שמהדהדת ונשמעת... לפעמים אפשר לשתוק בצורה שמטרתה להציק לזולת... לכן אומרים לך לשתוק בשקט, ‘שווייג שטיל’.

איך נדע מי הצודק?

ר' מענדל סיפר שאירע בתקופה שהיה ילד קטן וגדל אצל אמו האלמנה. פעם אירע שהאוכל שאמו בישלה עבורם נשרף ולא היה ראוי לאכילה כלל. לא היה לה מה לעשות, היו אז זמנים קשים והילדים הבינו שהיום לא יהיה להם מה לאכול...

הסבתא, שבאותה תקופה היתה אתם בבית, היתה בעלת אמונה חזקה בקב"ה. היא אמרה שהדבר קרה בגלל שהשכנה היהודייה שלהם היא צרת-עין, שונאת יהודים שומרי מצוות, והטילה עין-הרע בתבשיל.

אבל האימא של ר' מענדל חלקה עליה ואמרה: אני סבורה שיש לכך סיבה אחרת. אמש באו אלי עניים וביקשו ממני שאתן להם אוכל. חילקתי מהתבשיל שהכנתי עבור הילדים, כך שנתתי חצי מהתבשיל לעניים וחצי מהתבשיל שמרתי לילדים. אם היה לי ביטחון גדול יותר בקב"ה, שמחר יזמן לי אוכל חדש עבור הילדים, הייתי נותנת את הכל לעניים. ומאחר שלא בטחתי בקב"ה, קרה לנו היום שהתבשיל נשרף.

אמרה לה הסבתא: מה זה עולה בדעתך?! הרי את האימא שלהם, וזו אחריותך להשאיר אוכל עבור ילדייך למחר. איך היית יכולה לקיים מצות צדקה על חשבון האוכל של ילדייך הקטנים? לתת את כל האוכל לעניים ולא להשאיר מאומה עבור ילדייך למחר – זה ממש שיגעון!

ענתה האימא לסבתא: יש לי דרך פשוטה להוכיח אם את צודקת או אני צודקת. אם הסבתא צודקת בטענתה שזו תוצאה של עין-הרע, אזי מהדבר הזה תצמח שנאת ישראל ונראה שהשכנה תתרחק מאיתנו ותשנא אותנו עוד יותר. ואם אני צודקת בטענתי שזו תוצאה של חיסרון במידת הביטחון ובקיום מצות צדקה, זה יגרום לכך שבעתיד אתן יותר צדקה ויהיה לי ביטחון חזק יותר בקב"ה.

ר' מענדל אמר שהוא חי עם הסיפור הזה כל ימיו ולמד מהאימא שלו שני דברים: (א) במקום לחפש מישור אחר שאשם במשהו לא טוב שקרה לך, תאמר לעצמך שאתה בעצמך אשם. (ב) אבן-הבחון לדעת מהו הגורם להתרחשות מסוימת היא לפי התוצאות שינבעו ממנה. ממעשה של שנאת ישראל תנבע התחזקות של שנאת ישראל, חס ושלום. ומהתעוררות בדבר אהבת ישראל, תנבע התחזקות באהבת ישראל.

מיותר לספר מי היתה הצודקת לבסוף... (מר' אליהו ושרצ'נסקי).

דבר ראשון: לחשוב על הזולת

בקשר לארגון את"ה הקיים בישיבות תומכי תמימים, שאל המשפיע ר' מענדל בהתוועדות: מהי ההוראה שעלינו ללמוד מכך שראשי-הישיבות של המלים 'איגוד תלמידי הישיבות' מרכיבים את המלה 'את"ה'? – הפירוש של 'את"ה' הוא כפשוטו, 'אתה'. כלומר, עוד לפני שתיכנס לפיענוח ראשי-הישיבות, עליך לדעת שהדבר הראשון הוא לא לחשוב על עצמך (אני) אלא על הזולת, על האיש שעומד מולך (אתה).

כאן סיפר ר' מענדל תיאור שלם ששמע מאחד האסירים שהיה אתו במחנה העבודה, אסיר ששירת בעצמו בצבא הקוזקים. ר' מענדל הקדים ואמר שהיו במחנה העבודה

אסירים בעלי מעמדות שונות, רופאים, עורכי דין וכדומה. היה סדר במחנה העבודה שבשעות הפנאי מסר כל אסיר הרצאה בנושא שהיה קרוב אליו, והאסיר הקוזק לשעבר סיפר על הסוסים של הקוזקים ותיאר באופן מפורט איך היו מאמנים אותם לקפוץ לתוך האש מבלי להירתע, שהרי הכניסה לתוך האש היא ההיפך מטבעו של כל בעל-חיים.

המבחן והתהליך שהקוזקים היו עורכים לסוסיהם עד שיהיו מוכשרים למלאכתם, היה ארוך ומורכב:

בהתחלה היו בוחרים סוסי פרא, שחיים לעצמם ביערות, בלי שום שליטה של מישוהו עליהם. הקוזקים היו יוצאים ותופסים כמה סוסים כאלה, ומביאים אותם לאזור האימונים. באזור האימונים ישנו שטח סגור ומגודר. בדרך כלל הסוס רץ כשהוא נצמד אל הקיר, ולידו דוהר פרש עם שוט שמאיץ בו. בכל יום מאמנים אותו לדוהר כך, כדי להסיר ממנו את ההרגלים של סוס פרא.

אחר כך זורקים שקים על הסוסים תוך כדי דהירתם, כדי לאלץ אותם לסבול מכות. הסוס אינו מורגל מטבעו לקבלת עול, ובפעמים הראשונות שהוא חש שזרקו עליו משהו, הוא מתחיל להשתולל. אך כעבור זמן מה הוא מתרגל לספוג את הכאבים של השק שנזרק על גופו.

אחר כך מרגילים את הסוס להיות תלוי כאשר רגליו באוויר, ומצליפים בגופו מכות כה עזות, עד שפיסות מהעור שלו נקרעות.

אחר כך מאמנים אותו לחצות את הנהר בשחייה. המאמנים הקוזקים היו מכים בסוסים כדי שיצטרכו להיכנס לתוך מימי הנהר ולחצות אותו. בתוך הנהר עבר זרם חזק, והסוס היה צריך לשחות במאמץ גדול נגד הזרם ולא להיסחף. חלק מהסוסים לא החזיקו מעמד, וטבעו. רק סוסים אחדים הצליחו לחצות את הנהר. אותם סוסים חזקים ואמיצים שהצליחו לחצות את הנהר, ולצאת החוצה מעברו השני – הם אלה שהצליחו במשימה.

אך גם בכך לא די כדי להיבחר להיות סוס של קוזקים. אותם סוסים שעומדים על שפת הנהר ומחכים – הם אינם ראויים לשרת כסוס של קוזק. רק סוסים אלה שמבחינים בחבריהם הסוסים שעלולים להיסחף ולטבוע, והם קופצים חזרה למים ומנסים לעזור להם להיחלץ מהמים השוצפים – הם אלה שמתאימים למשימה.

ור' מענדל היה מסיים ואומר: וזהו העניין של 'אתה' – לדעת להסתכל קודם כל על הזולת. ר' מענדל עודד מאוד את הבחורים לעסוק בכתיבת דוחות שוטפים לרבי על מצבם בלימוד ובהנהגה חסידית, כחלק מפעילות 'את"ה', 'איגוד תלמידי הישיבות',

ובהקשר זה היה אומר לבחור: "אל תדאג רק לעצמך, דאג גם לחבר שלך" (מר' בצלאל קופציק).

צריכים לחשוב על הזולת

בתור דוגמה ממשחק הדמקה, ציין ר' מענדל שיש סוג של משחק דמקה בו אתה צריך להפסיד כמה שיותר חיילים. המנצח במשחק הוא דווקא מי שכל חייליו ירדו מהלוח. וההוראה מכך בעבודת השם: לפעמים צריך לדעת להפסיד לטובת השני, והרווח הכי גדול שלך הוא כאשר חברך ירוויח.

באחת ההתוועדויות סיפר ר' מענדל את האנקדוטה הבאה: בעבר היה נהוג שהתלמידים מביאים עממהם לכיתה דיו וקסת לכתובה. פעם אירע שלאחד התלמידים נגמרה הדיו בקסת והוא ביקש מחברו שייתן לו מעט משלו אך הלה סירב.

המלמד, שראה את הנעשה, היה טרוד במשך כל אותו היום: תלמיד שאינו חושב על חבריו, מה יהיה עליו? למחרת, בעת שלמדו את פירוש מילות התפילה, שאל המלמד את אותו תלמיד: מה פירוש המילים "מה טובו"? ענה התלמיד: "ווי גוט" [=מה טוב]. סטר המלמד לתלמיד על לחיו ואמר: לא! "מה טובו" פירושו שצריכים לתת דיו לחבר. כך היה גם בשאלה הבאה, לגבי פירוש המילה "אוהליך", וכן הלאה והלאה, עד שהתלמיד יצא מהכיתה מרוב סטירות שקיבל ("א צופאטשטער").

והוסיף ר' מענדל: באמת זהו גם הפירוש של 'עתיק', "אז מען דארף טראכטן וועגן יענעם" [=שצריכים לחשוב על הזולת], וגם 'אריך' פירושו שצריכים לחשוב על הזולת. אלא שישנו פירוש נוסף, ש'עתיק' הוא פנימיות הכתר ו'אריך' הוא חיצוניות הכתר... (תשורה לאנגזאם).

מספר ר' חיים משה ברגשטיין: 'באופי שלי אני ביישן גדול, קשה לי מאוד לבקש טובה ממשהו. בתקופה מסוימת הייתי במצב כלכלי קשה, אבל בקשת עזרה כספית מאנשים היתה קשה עבורי ממש כמו קריעת ים סוף... באותם ימים התבקשתי פעם להסיע את ר' מענדל לבתי אנשים בדטרויט, אליהם פנה במטרה לאסוף כספים עבור הישיבה. הוא קלט מיד שחסר לי כסף ובסוף היום נתן לי סכום כסף הגון, הרבה יותר ממה שהיה אמור לשלם לי על ההסעה שהסעתי אותו'.

וכך מספר ר' אשר אייזנבך: בערב יום כיפור תשמ"ח נחתתי בניו-יורק והגעתי מיד לחצרות קדשנו. לא הספקתי להתארגן מבעוד יום. הייתי יתום. כשהגעתי ליכל נדרי

בבית-המדרש ב-770, לא היה לי נר נשמה. נכנסתי לחדר בו החסידים מדליקים את נרות הנשמה, וקיוויתי שאמצא שם נר מיותר. ר' מענדל היה שם בדיוק באותו רגע ואמרתי לו: 'אינני יודע מה לעשות, אין לי נר נשמה'. הוא אמר לי מיד: 'אז מה הבעיה? תדליק ביחד אתי'. הוא נתן לי את נר הנשמה שלו ואמר לי שאדליק את הנר, ביחד אתו כביכול. בכך ראיתי את מידת אהבת ישראל המופלאה שלו.

ה'הרגש' של אהבת ישראל אצלו היה אמתי וממוקד. אחד מזקני החסידים בכפר חב"ד נהג לטבול מדי יום ש"י טבילות במקוה. פעם נכנס ר' מענדל לטבול במקוה כשאותו חסיד היה שם, וטבל עוד טבילה ועוד טבילה. ר' מענדל הרגיש שהמים חמים מאוד, כמעט רותחים, וחשש לבריאותו של חברו הטובל טבילות רבות במים הרותחים. הוא פנה אליו והציע לו בעדינות עצה פרקטית: צא מהמים, תנוח קצת בחוץ, ואז תיכנס שוב. כך נכנס ר' מענדל לתוך חיייו של הזולת ויעץ לו כיצד לנהוג בהתאם למצבו (מר' בנימין זילברשטרום).

שתי מחשבות בזו אחר זו

ידוע הסיפור שמובא ב'לקוטי שיחות' חלק ב' על שלוש דרגות שייתכנו בקיום מצות אהבת ישראל – כפי שהבעש"ט אמר שצריכים לאהוב גם אנשים פשוטים, וכפי שסיפר הרה"צ רבי זושא מאניפולי שהמגיד ממעזריטש נ"ע אמר שצריכים לאהוב רשע גמור בדיוק כמו שאוהבים צדיק גמור, וכפי שאדמו"ר הזקן מסביר בתנאי שצריכים לאהוב כל יהודי כמו אחים ממש, שזוהי אהבה 'עצמית', מצד עצם הנפש, 'כמוך ממש'.

והוסיף ר' מענדל: אף שלכאורה דרגות אלו נאמרו על ידי צדיקים כמו הבעש"ט ואדמו"ר הזקן – לאהוב כל יהודי פשוט, לאהוב יהודי עם כל החסרונות שלו, ועד לדרגת 'ואהבת לרעך כמוך' באופן של 'אהבה עצמית', אבל 'אפס קצהו ושמץ מנהו' שייך לכל יהודי. גם אם אתה יודע שחברך נפל לדיוטא הכי תחתונה בדרגתו הרוחנית, ואין לך עליו שום לימוד זכות – תאהב אותו בדיוק כמו הצדיק הכי גדול שעמד בניסיונות הכי קשים.

'כששומעים על מישוהו שהיתה אצלו נפילה ברוחניות', אמר ר' מענדל, 'המחשבה הראשונה צריכה להיות: 'אוי וויי!', והמחשבה השנייה צריכה להיות: איך מוציאים אותו מהמצב הזה?'

מהותה של גמילות חסדים

מספר ר' יוסף ברוך שפילמן: מדי שנה הסעתי את ר' מענדל מקראון-הייטס להתנועעות שמחת בית השואבה בניו-הייבן. יש סיפור שהוא היה מספר שם הרבה פעמים:

בתקופה שאדמו"ר הזקן היה תלמיד של המגיד ממעזריטש, היה הולך אליו ברגל (לא נסע בעגלה, אלא הלך ברגל). באחת הפעמים, כשהיה בדרך, הגיע אדמו"ר הזקן לאיזו אכסניה שבעל-הבית שלה היה עשיר גדול. הוא היה סוחר גדול של יערות. כל מי שהגיע אליו, קיבל אצלו חדר ללון בחינם, והיה זכאי לאכול וללון שם שבוע שלם בחינם, ואז היה מקבל ממנו צידה לדרך, כסף להוצאות הנסיעה עד העיר הקרובה.

גם אדמו"ר הזקן קיבל ממנו חדר כזה. בעל הבית הבחין שאדמו"ר הזקן הוא אדם מיוחד, בעל מדרגה, ולכן קרא לו לחדרו ושאל אותו מיהו. ענה לו אדמו"ר הזקן שהוא תלמיד של המגיד ממעזריטש. פרץ בעל הבית בבכי ואמר לאדמו"ר הזקן: מפריעה לי העובדה שאני אמנם עושה הרבה חסדים לאנשים, אבל זה לא נעשה מתוך אמת אלא מתוך שיקולים של קבלת כבוד וכדומה. ענה לו אדמו"ר הזקן: אבל הרי העני נהיה שבע באמת ("אבער דער ארעמאן ווערט דאך זאט מיט אן אמת").

גמילות חסדים – עד היכן?

מספר הרב ר' יצחק גולדברג: שמעתי מדודי ר' משה קצנלבוין שכאשר ר' מענדל חזר מתקופת גלותו בסיביר, לא היה לו מעיל חורף טוב. בתנאי הכפור של רוסיה חשוב מאוד שיהיה לך מעיל מחמם, וכשאנ"ש במוסקבה שמעו על כך, אספו כסף וקנו עבורו מעיל.

חלפו כמה ימים והנה ר' מענדל מסתובב בלי מעיל. בדקו ומצאו שהמעיל נמצא אצל אחד החסידים, יהודי פשוט ועני מרוד. כשנודע הדבר לציבור, כעסו על כך רבים וטובים: הן אנחנו התאמצנו ואספנו עבורו, ובסוף הוא מזלזל בנו כל כך ונותן את המעיל לאדם אחר!

ניגש אליו ר' משה קצנלבוין ואמר לו בשם כולם את הטענה. הגיב ר' מענדל: על האיש ההוא אף אחד לא חושב, ועלי אתם חושבים! כלומר, הרי בשבילי כבר יימצא לבסוף מקור לרכישת מעיל חדש, ואילו הוא – היה עלול להישאר כך לאורך כל החורף בלי מעיל מחמם.

כשדודי ר' מוישקע סיפר לי זאת, הוסיף והטעים: לא זו בלבד שר' מענדל ויתר על המעיל שנקנה עבורו לטובת יהודי אחר, הוא גם ידע לשער מראש שלציבור תהיה טענה כלפיו. שיגידו עליו שהוא מכביד על הציבור וגורם להם הוצאה נוספת. אבל הוא גם ידע שבסופו יהיה רווח אחד: ליהודי ההוא יהיה מעיל, ולא יהיה לו קר בחורף. וזה מה שהיה חשוב לו.

'הוא נתון בידי'...

ר' מענדל סיפר על חסיד מבוגר שניהל קרן גמ"ח ופעם ניגש אליו אדם שהיה ללא שום אמצעים וביקש ממנו סכום כסף גדול בתור הלוואה. החסיד נעתר לבקשתו וסיכם עמו שייגש אליו לאחר מכן ויקבל ממנו את ההלוואה. ר' מענדל, שהיה אדם צעיר ופיקח, הכיר היטב את הלווה, וסבר שכדאי ליידע את המלווה במה המדובר, שזהו אדם שאין לו שום אפשרות לפרוע את החוב.

ניגש אליו ר' מענדל ואמר לו זאת, אבל בעל הגמ"ח נשאר רגוע ואמר לו: אל תדאג, הוא נמצא בידיים שלי ("דאגה'נישט, ער איז בא מיר אין הענט"). ר' מענדל לא הבין והתפלא: ראשית, יהודי חסידי כמוהו, לא מתאים לו שידבר בסגנון כזה של נושה קשוח שעלול להשתמש באמצעים קשים כדי לגבות את חובו בכוח... שנית, איך יעשה זאת, קשיש כמוהו? שאל אותו ר' מענדל: האומנם בכוונתך לממש את כוח הגבייה בכל מחיר? ואם כן, איך תעשה זאת?

אבל הנותן הסביר לו שלא לזה התכוון, אלא לכך התכוון: הוא נתון בידיי ("איך האב אים אין מיינע הענט"). בכל מקרה הוא בידיים שלי. כעת אני נותן לו את הכסף בתור גמ"ח, ואם הוא לא יחזיר את ההלוואה, אזי היא תהפוך לצדקה. כך שבכל מקרה תהיה לי מצוה – או גמ"ח, או צדקה! (מר' יצחק אלישביץ).

עדות מוחשית לגישה זו שמענו מר' דוד נחשון: 'אחד החסידים שהיה מקורב אל ר' מענדל, והיה מגיע אליו מדי פעם להתייעצויות, בא פעם להתייעץ אתו מה לעשות כדי להשיג את סכומי הכסף הדרושים לצורך המשך ניהול המוסד שלו. ר' מענדל אמר לו שילך לבקש ממני גמ"ח. חסיד אחר שנכח שם אמר לר' מענדל שלא כדאי שאתן לו את ההלוואה [כי ללווה אין יכולת להחזיר], ור' מענדל הגיב: 'אתה לא מכיר אותו, הוא ישלם'. בפועל, נתתי לאותו חסיד את ההלוואה'.

נשיהודי זקוק לכסף בדחיפות

מספר ר' בן ציון וישצקי: 'זה היה בשנים הראשונות לקיומו של 'חידר אידיש' בכפר-חב"ד. בוקר אחד יצאתי מבית-הכנסת אחרי תפילת שחרית, והייתי מהורהר מאוד. עלי להגיע תיכף לעבודתי כמנהל ה'חידר', ואני אובד עצות: עלי לשלם משכורות למורים ב'חידר' ועדיין חסר לי סכום גדול. בדיוק אז יצא ר' מענדל מבית-הכנסת וראה אותי בפנים מודאגות. הוא שאל אותי מה קרה, ועניתי לו: שום דבר. אבל הוא שוב שאל אותי: בענטשע, אתה צריך כסף? עניתי לו שכן. עלי לשלם משכורות למורות, ואני לא יודע מה לעשות. בבת-אחת האדימו פניו, וראיתי עליו שהוא מוטרד מכך. כעבור רגע שלף מכיסו 300 דולרים ואמר לי: 'תתחיל עם זה'. ראיתי שהוא נתן לי את כל מה שהיה לו בכיסו. כזה היה ר' מענדל. כששמע שיהודי זקוק לכסף בדחיפות, נתן לו מיד את כל מה שהיה לו בכיסו!

על 'המלוה סלע לעני בשעת דחקו', אומרת הגמרא (יבמות סג,א), כי 'עליו הכתוב אומר: אז תקרא וה' יענה'. ולכאורה, לא מובן פשר המלים 'בשעת דחקו', שהרי ברור שהעני נמצא בדוחק? אלא פירש אדמו"ר הזקן שהכוונה היא 'בשעת דחקו של המלוה – שאין לו מה להלוות, וצריך בעצמו ללוות כדי שיהיה לו מה להלוות' (אגרות קודש אדמו"ר הריי"צ ח"ח עמ' תרה). ר' מענדל חזר על הפתגם הזה בהתוועדות שקיים עם הבחורים, והסביר את כוונתו בפועל ממש: אתה צריך לעזור לבחור אחר, גם בשעה שאתה בעצמך זקוק לאותו דבר (מר' בצלאל קופציק).

בתקופה שחי בסמרקנד היה ר' מענדל תובע מהחסידים באופן נמרץ לדאוג לאחרים: "דו עס טולקעס, און דער צווייטער זאל עסן שוקולד" [=אתה תאכל 'טולקעס' (=דגים זעירים ופשוטים), ולשני תיתן לאכול שוקולד, מעדנים]. ר' מענדל תיאר פעם בהתפעלות את גודל מעלת הצדקה של ר' בן ציון פיל: לכל אחד יש 'געשמאק' בנתינת צדקה מסוג מסוים: עזרה ליתומים, בניית מקוה או סיוע לשיבה. אבל לר' בענטשע יש חיות זהה בכל סוגי הצדקה! (מר' בערל זלצמן).

פעם רצה ר' מענדל להמחיש לחסידים המשתתפים בהתוועדות את המציאות העגומה בה אנו דואגים לעצמנו הרבה יותר ממה שאנו דואגים לזולת. הוא פנה לאברך אחד ושאל אותו: 'כמה בגדים יש לאשתך? מדוע אינך משתמש בכסף זה כדי לספק מימון לפרנסת המלמדים והתלמידים? לאברך אחר פנה ר' מענדל בטענה נוקבת: כמה עלו המכנסיים שלך, 40 רובל? הרי מספיקים 5 רובל כדי לכסות את רגליך, ואת שאר הכסף יכולת לתת עבור 'תומכי תמימים'!...

בזכות הכנסת אורחים

פעם שאל ר' מענדל: כשיהודי מכניס אורח ונותן לו לאכול מאכלים ערבים, הרי הוא מכשיל אותו באכילת תאוות. ואיך הדבר מותר? הוא מוטיב לה והוא מפרק לה: זכות מצות הכנסת אורחים של המארח, תעמוד לו לאורח שלא ייכשל ונפשו לא תהפוך להיות מגושמת כתוצאה מכך...

סיפר בהתפעלות ר' יעקב-חיים יעקובוביץ שפעם בא לביתו של ר' מענדל לצורך כלשהו. ר' מענדל קיבל מיד את פניו בלבביות והציע לו להתיישב ולאכול משהו, אפילו לא שאל אותו לשם מה הגיע.

מספר ר' בצלאל שיף: 'חמיו של ר' דובער רובינסון, ר' זאב וולף לביוב, היה יהודי חסידי תמים. באחרית ימיו הוא היה מאושפז בבית הרפואה 'אסף הרופא'. פעם נכנסת לביתו של ר' מענדל, וכשסיימנו לדבר, הוא שאל אותי: אתה נוסע הביתה ללוד? עניתי בחיוב והוא שאל אותי: אולי תוכל לעבור בדרכך אצל ר' וולף לויוב? הסכמתי בשמחה. ור' מענדל המשיך: 'אני רואה שהרופאים לא יודעים איך לטפל בו, ולכן אני אכין כעת תרופה בשבילו'. היא ניגש אל המטבח, שם במחבת חתיכת חמאה, פתח שתי ביצים וטיגן חביתה. אחר כך הוא לקח שתי פרוסות לחם ושם את החביתה בסנדוויץ'. הוא אמר לי: 'זה עדיין חם'. הוא עטף את זה בנייר כסף, וביקש ממני שאאכיל את ר' וולף ושיהיה לו לרפואה'.

הוא אהב להאכיל אנשים שהגיעו לביתו ולוודא שהם אוכלים די צרכם. כשאורח נכנס אליו הביתה, קרה לפעמים שהאורח לא הרגיש בנוח לאכול. ר' מענדל היה מרגיש בכך מיד. וברגע שהתברר שהאורח טרם אכל היום, הזדרזו ר' מענדל ואשתו להאכילו. במקרה שהאישה היתה שואלת את האורח מה ירצה לאכול, ר' מענדל היה מתערב מיד: מה זאת אומרת "מה אתה רוצה לאכול"? תוציא כל מה שיש לך ותניחי על השולחן, והוא כבר יחליט מה הוא רוצה לאכול. בהתחלה לא היה נוח לאורח לומר בכלל שהוא רוצה לאכול, ולאחר שהוא כבר הודה שהוא רוצה לאכול, את מתחילה לשאול אותו מה הוא רוצה?! (מנכדו ר' ישראל ליברוב).

'בתור תלמיד בישיבת חב"ד בלונדון, סעדתי הרבה פעמים במחיצתו בסעודות ליל שבת בבית בנו ר' בערל פוטרפס' – נזכר ר' וועלוול פרקש. 'מה שתפס אותי הכי חזק היה – טוב-הלב ואהבת ישראל הנפלאה שלו. לצד היותו משפיע מהדור הקודם, שדרש מהבחורים לעסוק ב'אתכפיא' – גם כשהעיר על משהו בהתנהלות שלי בסעודה שאינו מתאים לסגנון החסידי – עשה את הכל בצורה שאוהב ישראל עושה זאת. ראית לנגד

עיניך חסיד אמיתי שאוהב לראות איך ליהודי השני טוב, שנהנה לדעת שהבחור שבע ושמוח'.

אהבת ישראל שלו היתה במידה כזו שענייני הגשמיות האישיים שלו לא תפסו אצלו מקום בכלל. מעשה במשפחה ברוכת ילדים שהתגוררה בכפר חב"ד ונקלעה למצב כלכלי סבוך, שבעטיו חיפשה המשפחה פתרון דיור לחודשים אחדים. מאחר שידעו שר' מענדל יוצא מהארץ מדי שנה החל מתחילת אלול עד תחילת כסלו, פנה ראש המשפחה אל ר' מענדל ושאל אותו אם משפחתו תוכל לגור בשכירות בביתו בחודשים אלו.

יום אחד, בשעת אחר הצהריים, האיש נכנס לביתו של ר' מענדל כשהיינו באמצע ללמוד את שיעור הרמב"ם היומי. ישבנו בסלון והאיש פנה לר' מענדל ושאל אותו: נו, יש לך כבר תשובה בשבילי? אשתו של ר' מענדל לא רצתה להשכיר את הבית למשפחה עם הרבה ילדים קטנים, שעלולים להרוס את הרהיטים בבית. היא נכנסה לסלון והסבירה לאותו אדם שזה לא אפשרי. ר' מענדל שתק והרכין ראש.

האיש יצא מאוכזב, והיא החלה להסביר לי שזהוהי משפחה עם הרבה ילדים והם יעשו בלגן ולא ישמרו על הניקיון. ר' מענדל שתק, והיא המשיכה לדבר אלי. אמרתי לה: את צודקת. דירה מרוהטת כהוגן – לא משכירים למשפחה ברוכת ילדים אלא לזוג צעיר.

למחרת טען כלפיי ר' מענדל בישיבה: למה היית צריך לחזק את עמדתה? עניתי לו: כדי שלא ישברו לכם רהיטים. ר' מענדל הגיב: ומה בכך? הרי הם ילדים יהודים... (מר' יוסף יצחק נוטיק).

לב יהודי

מספר הרב טוביה זילברשטרום: 'תקופה מסוימת התגוררתי בבליה לאחר חתונתי בתשל"ח. פעם ר' מענדל הגיע לשם והיה זקוק למישהו שילווה אותו בדרכו אל הרופא. הייתי פנוי באותו יום, אברך צעיר אחרי החתונה, ונסעתי אתו לרופא מקומי שימדוד לו לחץ דם. זה היה רופא יהודי. מיד כשנכנסנו, ר' מענדל אומר לו: "נו, גיב שוין א קוק אויף א אידישער הארץ!" [=נו, תביט כבר על לב יהודי].

'בוקר אחד, נזכר ר' אברהם ג'אקס, 'ניגש אלי ר' מענדל ב'זאל' של הישיבה ואמר לי: 'הרי אתה' בעל נגלה'. אולי אתה יודע איפה כתוב בגמרא שאפילו אם אני בעצמי חולה, מוטל עלי לקיים מצות ביקור חולים ולבקר יהודי אחר שהוא חולה? שאלתי אותו האם זוהי סוגיה שאני אמור לזכור, והוא ענה לי שזה מופיע בדפי המסכת שכבר למדנן בשנה

זו. לא זכרתי את הסוגיה, ובשלב זה הוא לא גילה לי את המקור. הוא רק ביקש ממני שנלך ביחד לבקר חולה קשיש שגר קרוב לישיבה.

בדרכנו לבית החולה, סיפר לי ר' מענדל עליו שבהיותו בסיביר במשך כמה שנים, הקפיד תמיד שלא להכניס לפיו שום מאכל שיש לגביו שאלה כלשהי של כשרות, אפילו לא אם יש לגבי כשרותו רק חשש כלשהו. ר' מענדל התרשם מאוד מכך ודיבר על זה בהתפעלות גדולה.

ר' מענדל גם סיפר לי שהאיש סובל מדימנסיה. זוהי מחלת שכחה חמורה כתוצאה מהזדקנות, וכאשר זה מתפתח לשלב חמור במיוחד, האנשים האלה שוכחים לאכול וסבורים שכבר אכלו. ואכן, מתברר שמשפחתו של אותו חולה היתה מודאגת מאוד בשל העובדה שהאיש לא אוכל, ותמיד טוען שכבר אכל...

כשהגענו לבית האיש, נכנסנו לסלון שם ישב החולה ליד השולחן ולצידו צלחת עם תבשיל. ר' מענדל התיישב לימינו ושאל אותו: האם אתה זוכר את העיירה נעוול? האיש ענה: "אוהו, נעוול... כן, כן. נדמה לי שזו היתה עיירה של מתנגדים!" ר' מענדל לא צחק ולא שלל את דבריו. רק הנהן ואמר: "כן, כן..."

בינתיים מילא ר' מענדל כף בתבשיל והכניס לתוך פיו של החולה. ר' מענדל המשיך לדבר אתו על הדמויות שחיו בנעוול, ושאל אותו: אתה זוכר את ישראל נעוולער? האיש ענה: "כן, כן. למדתי אתו". החולה מספר לר' מענדל סיפורים שהיו ושלא היו, ור' מענדל דוחף עוד כף ועוד כף לתוך פיו.

אחר כך המשיך ר' מענדל ושאל אותו: אתה זוכר את מסכת סנהדרין? האיש ענה בחיוב. ר' מענדל ביקש מבני המשפחה שיביאו מסכת סנהדרין, והם הביאו גמרא והניחו אותה על השולחן. ר' מענדל ביקש לפתוח בדף מסוים. הגמרא היתה פתוחה לפניו, ור' מענדל אמר בעל פה את תוכן הדיון באותה סוגיה. אחר כך הם התחילו לדון בדברי התוספות באותו דף, והחולה חזר על דברי התוספות, כמעט מלה במלה! ובתוך כך ר' מענדל ישב לצידו והמשיך להאכיל אותו.

בני המשפחה העידו בפניי אחר כך שזה כבר כמה ימים שהאיש לא אכל בצורה כה מזינה.

כשיצאנו מהבית, שאלתי את ר' מענדל: איפה כתוב בגמרא שאתה צריך לבקר חולה גם אם אתה בעצמך חולה? הוא ענה לי: 'כתוב בבבא בתרא פרק ראשון (דף ז' עמוד ב')

שגם עני שנזקק לבקש צדקה, צריך בעצמו לתת צדקה. והרי ביקור חולים הוא סוג של צדקה'.

כעבור זמן מה נפטר אותו חסיד. ההלוויה עברה ליד בית-הכנסת 'בית מנחם', ור' מענדל ביקש ממני שאקח אותו להלוויה. לקחתי אותו והוא ניגש למכונית של החברא קדישא, בתוכה היה הנפטר מונח. הוא עלה והתקרב עד לחלק האחורי של הארון, היכה קלות על קצה האלונקה שעליה היה מונח הנפטר, קרא לו בשמו ואמר: אל תהיה שוטה, תבקש שיובילו אותך מיד אל הרבי! ("בעט זיך גלייך צום רבי'ן!")

אחר כך שאלתי את ר' מענדל מה פשר האמירה הזו, והוא הסביר לי שכאשר נשמה של חסיד עולה למעלה, אולי ישנם עוד צדיקים שירצו אותו במחיצתם, והם יכולים להציע לו הצעות טובות... ולכן מזכירים לנפטר שיבקש מיד שיובילו אותו אל הרבי.

המלים המעודדות זקפו את קומתו

פעם ביקרתי עם ר' מענדל ב'מבצעים' בבית אבות. הוא ניגש לישיש אחד שישב שפוף על כיסא גלגלים והיה נראה כבן 80, ושאל אותו מה שמו, והאיש השיב בקול רפה. ר' מענדל שאל אותו בן כמה הוא, והאיש ענה: אני בגיל 92. ר' מענדל הגיב בהתפעלות: "מה אתה אומר? אתה בן 92? אתה ממש נראה צעיר, מה אתה אומר? אז איך אתה נראה כל כך טוב?" כל משפט נוסף שר' מענדל אמר, גרם לאותו ישיש להיות פחות כפוף ושפוף, עד שבסוף האיש הזה קם ורקד ומחא כפיים. כך עודד אותו ר' מענדל באמצעות מלים טובות ומעודדות (מר' טוביה בולטון).

בזכות ה'להשכילך בינה'

ר' מענדל סיפר שהברית של כ"ק אדמו"ר התקיימה בחול המועד פסח תרס"ב, בבית סבו הרב מאיר שלמה ינובסקי ע"ה. אחד המוזמנים היה החסיד ר' אשר שו"ב מניקולייב, שנודע בהידוריו הרבים, כולל בתחום הכשרות. הוא לא רצה לאכול שום דבר בסעודת הברית, כמנהג חסידים שאינם טועמים מאומה בפסח בבית זרים, על אף שזה היה בביתו של הרב. אמר לו הרב: "אויב ניט דיין 'להשכילך בינה', וואלט דיר אריינגעגעבן אין דיין טאטנ'ס טאט'ן" [=אלמלא ה'להשכילך בינה' שלך, הייתי מלקה אותך כהוגן]...

ומעשה שהיה כך היה: הרב ינובסקי נדבק במחלת הטיפוס, ובאותן שנים לא היתה דרך לרפא מחלה זו. היו מאשפזים את החולים שנדבקו בטיפוס מבנה מיוחד שהיה מבודד ומרוחק, ושם אושפזו החולים עד שמתו. גם הרב ינובסקי אושפז שם והרגיש שכוחותיו הולכים ואוזלים מיום ליום.

יום אחד החל פתאום לשמוע מבעד לחלון חדרו קול של מישהו שקורא מלים בלשון הקודש. הוא התקרב אל החלון ושמע קול מוכר. מתברר שר' אשר שו"ב שמע על מה שקרה לו, ושיער מה עלול לקרות. ולכן היה נעמד בחוץ ליד החלון של חדרו והיה קורא בקול רם מדי יום מהתניא את איגרת-הקודש ד"ה 'להשכילך בינה'. הוא חזר על האיגרת שוב ושוב, עד שהרב מאיר שלמה ינובסקי החל להתאושש, על ידי שהתבונן בתוכן המלים העוסקות בחיזוק האמונה שכל מה שהקב"ה עושה לי – הכל הוא לטובה. דבר זה גרם לו לקבל בחזרה כוחות וחיות, עד שלבסוף החלים ויצא משם.

ולכן אמר הרמ"ש לר' אשר: אלמלא ה"להשכילך בינה" שלך...

בכל פעם שר' מענדל היה מספר סיפור זה, היה מוסיף לאחר מכן: "תמיד, כשאני נזכר בסיפור זה, אני מקבל חיות מחודשת בקיום מצות ביקור חולים, גם אם לפעמים זה קשה לי מאוד".

ר' מענדל בביקור אצל השלוחים בדטרויט.
מימין לשמאל: השליח ר' דובער שם טוב שי', ר' מענדל ע"ה, אחד השלוחים,
השליח ר' שמעון לזרוב שי'.

אחדות החסידים

מה בין אהבת ישראל לבין אחדות?

להלן קטע מתוך התוועדות של ר' מענדל בראש-חודש כסלו תשמ"ג:

העניין של אחדות ואהבת רעים קשור ל'לכתחילה אריבער'.

אהבת רעים פירושה שקיימות שתי מציאויות, ישנו אוהב וישנו אוהב. ובזה ישנה הגבלה, עד כדי כך שלפעמים יש מצב של 'בטל דבר' – בטלה אהבה. וגם באהבה שאינה תלויה בדבר, קיימים שינויים. כי עניינה של אהבה הוא משיכה לאיזה דבר רחוק, ובתנועה של משיכה כלפי משהו קיימים שינויים. האם הוא קרוב יותר או רחוק יותר, האם זוהי אהבה "עצמית" או בדרגה פחותה מזה.

אבל אחדות פירושה שהשניים מתאחדים לדבר אחד. באחדות לא קיימים שינויים. כשאומרים שיד אחת לא יכולה לפגוע ביד השנייה, הרי לא שייך אחרת. אם נתנו לך מכה ביד הראשונה, למה לא תחזיר מכה ליד השנייה? כי שתי הידיים הן של אדם אחד. היינו הך. אם כן, אחדות היא דרגה נעלית יותר מאהבה. לא שייך לומר שיד ימין אוהבת את יד שמאל, כי זוהי מציאות אחת.

וזהו העניין של 'לכתחילה אריבער', שלא קיימים שום פרטים אלא מלכתחילה זה סוג אחר. זה לא ה'ליין' הרגיל. מתחת ה'אריבער' הרי קיימים קווים, ישנו קו כזה וישנו קו אחר. אבל כאן זה כמו לגבי ההסבר של "אלו ואלו דברי אלקים חיים", שהוא מתעלה לדרגה נעלית יותר, שהיא למעלה מהתחלקות לשני קווים. ונמצא שבחינת האחדות קשורה ל'לכתחילה אריבער'. זהו עניין אחד.

בכלל, רואים שהרבי מדבר בשנה זו כל הזמן על 'לכתחילה אריבער', ומנגן 'לכתחילה אריבער', ומדבר על עניין האחדות. וזהו העניין שהרבי מדבר עליו – שצריך להיות לא רק אהבת רעים, אלא אחדות. בכלל, תמיד אומרים את שניהם בחדא מחתא, אהבת רעים ואחדות. אבל כאן יש 'ווארט' אחר לגמרי. אחדות, ואהבת רעים – אלה שני עולמות שונים לגמרי...

אהבת רעים זהו עניין של הגבלה, של חלוקה לשני קווים. זהו עניין של משיכה. ישנן דרגות שונות באהבה: אהבה כמים, אהבה כרשפי אש. יש המון דרגות. אבל לגבי אחדות אין הרבה דרגות. כי אחדות זו בחינת 'יחיד', ובזה אין דרגות. וממילא הכל קשור בזה.

"אילו היית באמת חבר שלי..."

כזו היתה האווירה בבית משפחת פוטרפס – אווירה בה אחדות החסידים היא מעל הכל. בני-הבית מספרים על הזדמנות כלשהי בה התקיים ויכוח סוער מאוד בין כמה מבני המשפחה, והיה נראה שה'עסק' על סף פיצוץ. פתאום נכנס הביתה ר' בענטשע שם-טוב וסיפר לכולם על בשורה משמחת מאוד: ר' מולע מוצ'קין נהיה חתן. ר' מענדל התחבק והתנשק עם האיש שהתווכח עמו בחריפות אך לפני דקה אחת, השמחה בבית הרקיעה שחקים ולא נשאר זכר לוויכוח החריף.

הרבי הריי"צ מתאר בשיחות-קודשו את גודל האחדות ששררה בין החסידים משנים קדמוניות, עד שהיו מתברכים שהאחדות השוררת בין אחים ביולוגיים תהיה כמו אחוות החסידים.

בשיחת-קודש שנדפסה בספר השיחות תש"ד, המתייחסת לסוף איגרת הקודש סימן כ"ב – "אהובי ידידי נא ונא לטרור בכל לב ונפש לתקוע אהבת רעהו בלב" – הוא מתאר שני חסידים שהיו את היסוד של חסידות חב"ד בקרמנצ'וג, ר' שמואל ור' ברוך תמר'עס. הם היו מסוגלים לעמוד מול הקיר שמונה שעות רצופות ולהתבונן בחסידות. הם נדבקו לחסידות חב"ד אצל אדמו"ר האמצעי, ולאחר הסתלקותו הלך אחד מהם אל האדמו"ר הצמח-צדק ונכנס אליו ל'יחידות'. הצמח-צדק אמר לו שהעצה נגד מידות תקיפות היא "אהבת רעהו", וכי על-ידי "אהבת רעהו" נעשים 'אהובי ידידי' של אדמו"ר הזקן.

שאל החסיד את הרבי: אבל הרי זה צריך להיות מישוהו שהוא 'רעהו', אחד שהוא בהשוואה אליו! ענה לו הצמח-צדק: "איש פשוט הוא 'רעהו'". הלך החסיד בחזרה הביתה, וזה לקח לו שלוש שנים עד שהפנים זאת, ואז שב ללויבאוויטש. כשנכנס אל הצמח-צדק, אמר: "רבי, איך האב שוין א 'רעהו'!" [=רבי, יש לי כבר 'רעהו!], וזו היתה הפעם הראשונה בה כינה את הצמח-צדק בתואר "רבי".

כשר' מענדל הגיע לסיפור זה בלימוד 'ספר השיחות' עם תלמידיו בישיבה, למד את הסיפור הזה שוב ושוב, וקרא אותו הלוך וחזור, כשהוא מוסיף ומדייק כל מיני דיוקים

מכל הצדדים. מתוך האופן שר' מענדל הרבה לפלפל בזה, היה ניכר עד כמה סיפור חסידי כזה אהוב וחביב עליו (מר' מרדכי בן יעקב).

האחדות ששררה בין חסידי חב"ד ברוסיה – הלא שם דבר היא. החסיד ר' מוטל קוזלינר ע"ה סיפר שתקופה קצרה אחרי נישואיו הגיע פעם ר' מענדל לבקרו בביתו. ר' מוטל שאל את ר' מענדל האם הגיע אליו לסתם ביקור או למטרה מסוימת, ור' מענדל הסביר לו: 'באתי לראות איך אתה מסתדר בחיי הנישואין, ולוודא שהכל בסדר אצלכם בבית'.

בקרב החסידים ברוסיה הזדקרה באופן בולט בתחום זה דמותו של ר' מענדל, כפי שמעיד ר' מיכאל מישולובין: 'בכל פעם שפגשנו אותו, הוא תמיד קיבל את פנינו בסבר פנים יפות. חסיד שידע לומר לכל אחד מלה טובה, איזה 'ווארט' חסידי או משהו שמעניק לך חיות'.

בשנותיו המאוחרות בכפר חב"ד, התקשה ר' מענדל ללכת בכוחות עצמו מביתו לבית-הכנסת 'בית מנחם', וחזרה מ'בית מנחם' הביתה. פעם ניגשו אליו שני נערים צעירים, והציעו לו עזרה, שיתמך בהם בהליכתו. הוא שאל אותם מי הם, והם ענו: בניו של בערל פרוס. הפטיר ר' מענדל: 'אהה, אם אתם ממשפחת פרוס, לא מגיעה לכם תודה על הצעת העזרה'. כוונתו היתה לכך שאצל משפחות אנ"ש ברוסיה היה מקובל שאיש עוזר לרעהו מבלי לבקש תמורה. זה היה מובן מאליו, ממש כמו אצל קרובי משפחה (מר' ישראל פרוס).

את האחדות הזו התאמץ ר' מענדל להנחיל לכל סובביו, גם לאחר צאתו מרוסיה. פעם נכנס אחד החסידים לביתו של ר' מענדל והבחין שהוא נראה לא כל-כך מרוצה ממשו. אמר לו החסיד: 'ר' מענדל, הרי אני חבר שלך. תאמר לי בבקשה מה מפריע לך'. ענה לו ר' מענדל על אתר בסגנון הידוע: 'אילו היית באמת חבר שלי, כבר היית יודע בעצמך מה מציק לי'...

אנשים שחיים את רוב חייהם לעצמם, מעורבותם עם הזולת מנתקת אותם מעולמם הפנימי ומצריכה מצידם מאמץ מיוחד. לא כן היה ר' מענדל, שכל חייו היו חיים המעורבים עמוקות בעולמם של כל הסובבים אותו. ר' מענדל היה מסוגל לנהל שיחה חסידית ערנית עם יהודי חסידי כמו ר' שלוימקע מיידינצ'יק, ומתוך השיחה הזו לקפוץ ישירות לתוך עבודת התפילה, ללא כל בעיה. משום שגם השיחה החסידית היתה חלק מהחיים החסידיים האישיים שלו (מר' יוסף גרוזמן ע"ה).

כך הסביר ר' מענדל עצמו את הדברים: כתוב בנבואת יחזקאל על העצמות היבשות – 'וקרב אותם עצם אל עצמו'. הוי אומר, כאשר יהודים אינם שרויים באחדות, זהו מצב של 'עצמות יבשות', בלי שום לחלוחית. אבל ברגע שמפיחים רוח חיים חסידית בעצמות היבשות, אזי אנשים מתקרבים זה אל זה מתוך תחושה שכולנו חלקים של "עצם" אחד, 'עצם אל עצמו', וזה נקרא 'קהל גדול ישובו הנה' (ר' ארי שישלר).

■ 'ואם הוא מאנגליה, לא מגיעים לו חיבוק ונשיקה?'

תשרי תשכ"ח ב-770 זכה לכינוי 'תשרי של יוצאי רוסיה'. כמה חודשים לפני כן התירה ממשלת ברית-המועצות לקבוצה יחסית גדולה של חסידים לצאת מהמדינה, והרבי הודיע שהוא מזמין אותם אליו לתשרי ושילם עבורם כרטיסי טיסה מארץ-הקודש לארה"ב. בראש השנה הרבי ביקש שהם יעלו לבימת התקיעות, ובשמחת תורה כיבד אותם בהקפה ודאג שיקבלו עליות לתורה, וכן הלאה.

כשהאורחים יוצאי רוסיה הגיעו אל הרבי, נודע בחצרות קודשנו שהם כעת כולם בדרכם מנמל התעופה ל-770. ר' מענדל, שכבר הגיע לפני כן מלונדון אל הרבי, יצא לחזית הבניין של 770 וקיבל את פניהם כשיצאו מהמוניות בזה אחר זה. אלה היו חסידים שיצאו זה עתה מרוסיה ור' מענדל כבר לא ראה אותם כמה וכמה שנים. את חלקם לא ראה שנים רבות – או שהוא היה במחנה עבודה בסיביר כל אותן שנים, או שהם היו במחנה עבודה... על כמה מהם אפילו לא היה ידוע במשך כל השנים אם נותרו בחיים בכלל.

'עמדתי שם, בחור אמריקאי צעיר', משחזר הר' מאניס פרידמן מזכרונו, 'והייתי המום מעוצמת הרגשות שהתגלו שם. כיום אנחנו לא רואים התפרצויות רגשיות כאלה, אצלנו בעולם המערבי. אנחנו אנשים "קרים", חסר לנו עומק הלב החמים והנלהב הזה. בכל פעם שמונית נוספת עצרה ועוד כמה אורחים יוצאי רוסיה יצאו ממנה, ור' מענדל ראה מולו מישהו חדש – אולי עוד אחד מהחסידים שלמדו אתו בתומכי-תמימים, או סבלו אתו ביחד בשנות הקומוניזם הקשות, או מסרו את נפשם ביחד על החזקת היהדות ברוסיה – רץ לעברו ושניהם התחבקו והתנשקו... הרגשות העוצמתיים היו בולטים מאוד, יכולת ממש למשש אותם באוויר.

'ואז הגיעה עוד מונית, ור' מענדל רץ גם אליה. ושוב חיבוקים ונשיקות, ושוב שמחה מחד ובכיות מאידך. זה היה באמת באמת מרגש. היו שם כ-15 מוניות שעצרו ב-770. הרגשות של ר' מענדל הלכו וגאו מרגע לרגע. בין מונית אחת שהגיעה למונית הבאה

אחריה, הוא אמר בנחת: 'הטיסה הזו – באמת נקראת טיסה! [כלומר, טיסה שמביאה לכאן אורחים כאלה]'. כאומר: בשביל הרגעים האלה נברא בעולמנו הדבר ששמו מטוס.

'במשך כל אותה שעה עמדתי שם מהצד, וצפיתי בר' מענדל. ראיתיו כשהוא חווה רגשות וזכרונות כה עמוקים בשעת מעשה, והיה בהחלט סביר לחשוב שהוא כל-כולו אפוף רגשות ומנותק מהסביבה הטבעית של 770. אבל אז הוא ראה אותי עומד שם וצופה בנעשה, נער אמריקאי שכנראה לא מבין מהי ידידות חסידית אמיתית ולא קולט מה הם רגשות חסידיים אמיתיים. הוא הבחין בי כשעמדתי שם וצפיתי בנעשה.

'רגע נוסף עבר, והנה עבר במקום איזה חסיד וחלף על פניו. ר' מענדל נפל על כתפיו בחיבה ונישק אותו בחום. האיש אמר לו: 'סליחה, אבל אני כאן אורח קבוע מאנגליה. לא יצאתי כרגע מהמונית, ואינני מיוצאי רוסיה...' אבל ר' מענדל לא הרפה ממנו, ותוך כדי שהוא מחבק אותו בעוז, פנה לעברי ואמר לי: 'נו, ואם הוא מאנגליה, לא מגיעים לו חיבוק ונשיקה?'.

'ר' מענדל כנראה הרגיש שהוא צריך ללמד אותי שיעור באחדות החסידים. זו היתה הסיטואציה, נער אמריקאי צעיר מול חסיד רוסי קשיש. והכי מדהים היה לגלות כיצד נוכחותי שם התחברה בטבעיות לתוך הרגשות העמוקים שלו. זה היה חסיד שהיווה תוצר ישיר של כל מה שאנו לומדים בתורת החסידות על אהבת ישראל ואחדות החסידים. חסיד שחי באמת את החסידות'.

"סבלנו ביחד ברוסיה"

בתקופת שמונה השנים שהתגורר בלונדון, התערה בטבעיות בחיי קהילת חב"ד בעיר. השתתף בקביעות בהתוועדויות החסידיות שהתקיימו בקהילה, ובכל פעם שהתקיים בבית-הכנסת איזה שיעור בגמרא או בחסידות, תמיד התיישב להשתתף בשיעור. כל אימת שראה קבוצת יהודים יושבת ולומדת, תמיד התיישב ללמוד איתם.

תחושה זו של 'חסידים איין משפחה' – כל החסידים הם משפחה אחת גדולה – היתה טבועה כה עמוק בנפשו של ר' מענדל, עד שלא היה מסוגל להבין איך בכלל חסידים מסוגלים לריב זה עם זה.

העובדה שהעיסוק של כמה מחסידי חב"ד בפוליטיקה הפריע לו – אין בה שום חידוש. כל יהודי חסידי אמיתי לא יסבול זאת. ואף לר' מענדל הפריע באופן כללי המצב שיש פוליטיקה במחנה חב"ד. הוא דיבר על כך כמה פעמים, ושאל בכל מאוד להביא

לתיקון המצב. 'החידוש אצלו היה שהוא פשוט בכלל לא הבין איך שני חסידים של הרבי מסוגלים לריב ביניהם', מעיד הרב יוסף אברהם העלער, ראש ה'כולל' בקראון הייטס. 'הרי כשיש ביטול אמיתי אל הרצון של הרבי, ממילא כולם מתאחדים למען הגשמת אותה מטרה'.

מספר הרב יעקב רפפורט, שבשנות נעוריו התגוררה משפחתו בלונדון:

'פעם, בתקופה שלמדתי בישיבה בגייטסהייד, הייתי בבית בלונדון בימי 'בין הזמנים'. יום אחד, בשעה שמונה בבוקר, נשמעו דפיקות בדלת ביתנו. פתחתי את הדלת, וראיתי את ר' מענדל ניצב בדלת. הוא שאל אותי: איפה אבא? אמרתי לו שבכל רגע אבא אמור לשוב הביתה מבית-הכנסת. בדיוק אז אבא הגיע והציע לר' מענדל להיכנס עמו הביתה.

'ר' מענדל ענה לו: "בעצם, אינני צריך להיכנס. באתי לביתך רק כדי לומר לך שהרבי אומר שאתה חסיד אמיתי". ור' מענדל הסביר לו מיד במה מדובר: בקהילת חב"ד בלונדון התפתחה באותם ימים איזושהי מחלוקת בקשר למוסדות חב"ד בעיר, שמאוד הפריעה לר' מענדל. אחרי כל שנות הסבל שחוה ברוסיה, הוא לא היה מסוגל לסבול זאת. הדבר גרם לו עוגמת נפש עצומה. יום אחד החליט ר' מענדל שבאו מים עד נפש, והוא כתב לרבי על כך ושפך את לבו – כך סיפר כעת לאבי – והרבי ענה לו שישנם מצבים בהם אין ברירה וחייבים ללכת לדין-תורה, לחתוך שם את הדברים ולנהוג כפי שהדיין יפסוק. הרבי הורה לר' מענדל לומר בשמו לחסידים בלונדון שהם צריכים ללכת לדין תורה.

'ר' מענדל הוסיף ואמר לאבי שהוא כתב לרבי שעלול להתפתח ויכוח אצל מי ללכת לדין תורה, והבוקר קיבל מענה מהרבי שילכו אל הדיין הרב אברהם רפפורט, שהוא "משלנו", חסיד אמיתי. ואכן, אאמו"ר ע"ה – שנחשב כסמכות ההלכתית של קהילת חב"ד בלונדון – שימש גם כדיין וגם כבורר בין הצדדים באותו דיון.

'אבל גם בתום הדיון הנושא הזה המשיך להעסיק רבות את ר' מענדל. היו לו על כך הרבה שיחות עם אבי, והוא טען בלהט: איך זה יכול לקרות? אחרי שכולנו סבלנו ביחד כל כך הרבה ברוסיה, איך אנחנו מסוגלים לריב כעת בינינו?! ואבי ענה לו: הבעיה היא שהחב"דניקים שרבים ביניהם הם לא מאלה שסבלו ביחד ברוסיה...'

נשאופן ה"עבודה" של הזולת לא מוצא חן בעיניך

אשתי ע"ה היתה ממשפחה חב"דית מלונדון. באחת השנים באנו לפסח להתארח אצל חמיי, ר' בן-ציון שגלוב ע"ה. ניגשתי בתחילת החג אל ר' מענדל – שהגיע אף הוא

מארץ-הקודש ללונדון לחג הפסח, ושאלתי אותו אם נוכל ללמוד חסידות ביחד. הוא נענה לבקשתי ברצון. שאלתי אותו מתי נלמד, והוא ענה: בשעה חמש וחצי בבוקר, בביתו של בני. הסכמתי.

הלכתי לישון מוקדם באותו לילה, הגעתי בזמן ודפקתי בדלת הבית. הוא פתח לי מיד, היה ניכר עליו שקם כבר מזמן. כשהתיישבנו, הוא אמר לי: ה'ישכם אברהם בבוקר', מוכיח שצריכה להיות תשוקה לזה, שצריכים להיות געגועים לעניין, ואז בדרך ממילא משכימים.

אחר כך הוא שאל אותי מה נלמד. חשבתי להציע לו משהו שקשור לפסח, אבל הוא אמר שנלמד בספר המאמרים תרנ"ט, שם מודפס בהוספות מאמר מהרבי הריי"צ, ד"ה 'מאן דאיהו זעיר איהו רב וכו' (שנקרא בפי החסידים: 'החלצו הקטן'). אינני יודע מדוע הוא בחר דווקא במאמר הזה, אולי כי הוא נכח בעת אמירת המאמר אצל הרבי הריי"צ וגם חי תמיד את תוכן המאמר ואת המסר שלו, כפי ששמעתי מפי כמה מתלמידיו.

למדנו את המאמר זה בימים הבאים כמה וכמה פעמים. אחרי אחת הפעמים שסיימנו את לימוד המאמר, שאל אותי ר' מענדל: מהו המסר של המאמר הזה? הוא לא המתין לתשובתי, אלא ענה בעצמו: לפעמים אתה רואה יהודי מסוים, ולא מוצא חן בעיניך אופן ה"עבודה" שלו, אם בגלל טעם כזה או טעם אחר. אזי עליך "לעבוד על עצמך" ('דו דארפסט ביי זיך איבערארבעטן'). זה היה המסר של המאמר בעיניו, והוא אמר לי שצריכים לחקוק זאת לכל החיים (מר' בנימין זילברשטרום).

נזיפה חסידית

מספר אחד החסידים מארה"ב: 'מדי שנה ר' מענדל היה מגיע לעירנו אחרי תשרי בתפקידו כשד"ר, והיה מתוועד איתנו. פעם הגעתי לבקר את ר' מענדל בבית בו הוא התארח, והוא ביקש ממני שאפעל כדי להשכין שלום בין אחד החסידים בעירנו לבין אחד מחבריי. בתגובה, שטחתי לפניו את כל הטענות שיש לי כלפי אותו חסיד. ר' מענדל הגיב בנימה חריפה מאוד ('ער האט מיר שטארק אריינגעזאגט') ונזף בי ממש בחריפות ('ער האט מיר זייער שטארק אפגעזידלט').

'לבסוף נכנעתי, ואמרתי לו שאני מסכים למלא את בקשתו. באותו רגע הוא החל מיד לדבר אלי בנימה חביבה מאוד, פנה אלי בסגנון ידידותי והחל לפתח עמי שיח של חברים.

'לאחר מכן נזכרתי בתיאור שהרבי הריי"צ מתאר בשיחות קודשו איך צריכים להטיף מוסר לזולת, כמו שנותנים למישהו זריקה. קודם מחטאים ומנקים את האזור עם ספירט, נותנים את הזריקה באמצעות דקירה אחת קצרה, ומיד אחר כך מסתיים שלב הדקירה. אצל ר' מענדל ראיתי הנהגה כזו בפועל ממש: רגע אחרי הנזיפה, הוא דיבר אליך כמו אל ידיד גדול שלו. ברגע שהרגיש שקיבלת את דברי התוכחה שלו, התבטלה לגמרי הנימה התקיפה שלו'.

"מוכרחים להפסיק את זה מיד!"

"א בוטל אויף דיין קאפ, אבער מען זאל דורכריידן" [=אכה בבקבוק על ראשך, ובלבד שנדבר עד שנגיע להסכמה] – ציטט ר' מענדל את החסיד ר' יונה כהן ע"ה. מותר להתווכח – היה חוזר ואומר – אבל בתנאי שנישאר כמו משפחה אחת. בתוך המשפחה מותר שיהיו ויכוחים, אבל אסור שהויכוחים יהפכו למריבות.

באחת מנסיעותיו לצורך גיוס כספים עבור יהודי רוסיה, הגיע ר' מענדל ללוס אנג'לס ושם סיפר לו מישהו על יהודי אחד שהוא לא מצליח להסתדר אתו בשום אופן. 'אני שונא אותו מאוד', התבטא האיש באוזניו. הגיב ר' מענדל: 'זה שאתה שונא אותו – נו... אבל לשונא אותו מאוד? – זה לא בסדר. כתוב בתורה 'ואהבת את ה' אלקיך גו' ובכל מאודך'. ה'מאוד' שלך ("זייער") צריך להיות מופנה רק כלפי ענייני קדושה. אבל לשונא יהודי מאוד – זה לא טוב ("אבער האבן זייער פיינט א אידן, דאס טויג ניט") (בשם השליח ר' אהרן-אליעזר צייטלין ע"ה).

כשהיתה פורצת לפעמים מחלוקת בין שני אברכים חסידיים, היה ר' מענדל פונה לכל אחד מהם בנפרד ואומר לו ביחס לחברו: "רבת איתו? – כעת תיגש אליו ותדבר איתו! כשלא מדברים, נשאת המריבה בעינה. ואילו כשניגשים ומדברים, בסוף מסתדרים. ולא כמו אותו אחד, שבראותו את ה"בר פלוגתא" שלו – הוא עובר לצד השני של המדרכה, כדי שלא יצטרך להגיד לו אפילו 'בוקר טוב'..." (מר' יצחק מישולובין).

בתקופות שהתגלעו ויכוחים ציבוריים גדולים בחסידות חב"ד, דרש ר' מענדל בתוקף מהעסקנים שידברו זה עם זה. ר' מענדל אמר לי בתקופה מסוימת שכל המחלוקת הגדולה נובעת רק מכך שהעסקנים לא מוכנים לדבר זה עם זה, מספר המשפיע ר' זלמן גופין. 'אם הם היו מדברים זה עם זה, שמונים אחוזים מהבעיות היו נפתרות. ר' מענדל היה מומחה באהבת ישראל, וידע להבין בנפש הזולת, לדעת מה להגיד לכל אחד בכל מצב. הוא ידע להדריך אנשים איך עליהם לנהוג ביחסיהם עם הזולת ואיך הם צריכים

להתייחס לזולת בכל מיני מצבים. הוא גם סיפר לי פעם שפנה בעצמו לעסקן פלוני ודרש ממני שייסע אל העסקן השני וידבר עמו, אבל הוא לא שמע בקולו'.

מספר אחד מאנ"ש: בתשרי תשנ"ה טסתי מארץ-הקודש לחצרות קודשנו, והחלטתי לעשות חניית ביניים בלונדון כדי לפגוש את ר' מענדל ששהה באותה תקופה בבית בנו ר' בערל. הגעתי לשם בליל הושענא רבא. הייתי עייף מהטיסה, ונרדמתי למשך זמן מה. כשהתעוררתי באמצע הלילה, גיליתי שהשעה כבר מאוחרת וכולם הלכו לומר תהילים בבית הכנסת. ירדתי לקומת הכניסה, שם ישב ר' מענדל על כיסא גלגלים. ניגשתי אליו ופתחתי עמו בשיחה על כמה נושאים.

בתוך הדברים סיפרתי לו על מה שקורה בתקופה האחרונה, אחרי ג' תמוז, באחת מקהילות חב"ד בארץ-הקודש בנושא המחלוקת בענייני משיח, שהיו שם כמה אנשים שאמרו דברים קשים, והיו אחרים שאף עשו דברים חמורים. הוא אמר לי: "תשמע, מוכרחים להפסיק את זה מיד. אחרת, זה עלול להביא לידי שפיכות דמים ממש!" הוא הסביר לי את גודל החשיבות של לוותר גם כשאתה צודק, והזכיר שהרבי אמר על בגין, שבגלל שהורה לאנשיו שלא להשיב אש נגד חברי ה'הגנה' במקרה של ספינת אלטלנה, בזכות הוויתור הזה – הוא יהיה ראש ממשלה.

'ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם'

בשנים האחרונות לחייו ציטט ר' מענדל בכל הזדמנות את לשונו הקדושה של אדמו"ר הזקן בתניא, איגרת הקודש סימן כ"ב: 'ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם כתיב, ולא תעלה על לב לעולם. ואם תעלה – יהדפנה מלבו כהנדוף עשן, וכמו מחשבת עבודה זרה ממש'.

מספר אחד השלוחים בארה"ב: ר' מענדל פגש אותי ב'כינוס השלוחים העולמי' בשנת תנש"א, וכששמע שאני נוסע למקום שליחותי, אמר לי: 'נו, אתה נוסע ל... תזכור מה שכתוב: 'ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם'. וזו היתה למעשה הצוואה שלו לכלל חסידי חב"ד בכל מקומות מושבותיהם בשנים האחרונות.

בהזדמנות מסוימת הסביר ר' מענדל את פשר הסיום של המשפט 'ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם... כמו מחשבת עבודה זרה ממש': בדיוק כמו שאם היתה עולה בליבך מחשבת עבודה זרה, היית משליך אותה מיד בבהלה ותמה על עצמך: איך נפלה בלבי מחשבה כה חמורה וזדונית? – כך בדיוק תנהג כשנופלת בליבך מחשבה רעה על הזולת.

ופעם אמר ר' מענדל כך: 'אדמו"ר הזקן כותב "ואיש את רעת רעהו כתיב", היינו שהכתוב עצמו מאשר את העובדה שקיימת 'רעת רעהו', ובכל זאת בא הציווי – 'אל תחשבו בלבבכם'. והציווי הוא לא רק שאסור לדבר על כך, אסור אפילו לחשוב על כך (מר' מרדכי בן יעקב).

באחת ההתוועדויות בקיץ תנש"א בלונדון דיבר ר' מענדל על הנושא הזה, בהקשר של הוויכוחים שהתנהלו בין החסידים אחרי כ"ח ניסן סביב הדיונים מהי הדרך הכי ישירה להבאת הגאולה. מסגנון דבריו היה ברור שחשוב לו מאוד שתשרור אחדות בין החסידים, וכי דווקא האחדות היא שתביא את הגאולה. היה מובן היטב מתוך דבריו שגם אם קשה להכריע בין הרים גבוהים, דבר אחד חייב להיות ברור לכולנו: החתירה להליכה בכיוון של אחדות היא הדבר הכי חשוב כרגע. המשימה המוטלת עלינו כעת היא להביא את הגאולה בכוח האחדות (מר' יוסף יצחק סילברמן).

בדרך כלל, הגישה שלומאזומתמיד היתה לדבר אליך בחיבה, אבל גם לפעמים לנזוף בך ('אריינזאגן') כשהדבר נחוץ. ואולם, בשנים האחרונות לחייו, מיעט מאוד בגישת הנזיפות. זה הפסיק כמעט לחלוטין החל מהתקופה בה התחיל לעורר בקביעות על החשיבות של 'איש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם'. מסתבר שבמקביל לדרישתו מהזולת להתחזק בחשיבה חיובית על הזולת, החל לדרוש זאת מעצמו ביתר שאת וביתר עוז, ממש עד הקצה הכי אחרון. ולכן החליט להימנע כמעט לחלוטין מלהעיר הערות לזולת, אולי גם מתוך הכרת הנפש של הדור הצעיר, שאינו 'כלי' לשמיעת הערות שעלולות אף להרחיק אותו.

מאז ומתמיד היה מקפיד לדבר בדרכי נועם ובדרכי שלום, אבל אם בעבר, כשהיית מדבר אתו, ידעת לצפות מראש לאפשרות שתקבל ממנו איזו הערה או נזיפה – בשנותיו האחרונות זה הפסיק לגמרי. הוא רק היה אומר לך בחיבה 'שלום עליכם' ומתעניין בשלומך, וזהו. כנראה הדריכה אותו החשיבה שלפעמים יכול להיות שאתה מעיר לזולת, אבל מעורבת בזה בדקות גם קצת 'ישות' שלך, 'אייגענע ישות' (מהמשפיע ר' זלמן לנדא).

שלום על ישראל

פעם אמר ר' מענדל: 'כל מחלוקת שהיא לשם שמים – הכל הוא רק "ישות"'. זה כבר חמישים שנה שאני מכיר מחלוקות לשם שמים, ואני אומר לכם שהכל הוא "ישות" (מר' זושא אלפרוביץ).

היתה תקופה שהיתה איזושהי מחלוקת בקרב עסקני אנ"ש באוסטרליה. זה היה בתקופה שר' מענדל ביקר שם, וכששמע על כך, אמר: אם כל אחד מהעסקנים היה עסוק רק בעניינים שלו – אזי היה שורר שלום בין כולם (מר' אברהם גליק).

באחת השנים היתה מחלוקת פוליטית גדולה באחת הקהילות החב"דיות באמריקה, ור' מענדל השקיע מאמצים חזקים מאוד בניסיון ליישב את ההדורים. הוא בילה שעות רבות מאוד בשיחות עם אנשים משני הצדדים. בהתחלה קיים שיחה ממושכת עם נציגי הצד האחד, ואז הלך לדבר עם נציגי הצד השני, ושוב חזר לדבר עם נציגי הצד הראשון. וכך במשך כמה וכמה פעמים.

לכולם הוא הזכיר שללא אחדות בקהילה – אף אחד לא יוכל להצליח. משום שלא משנה מהי המשימה שתנסה לבצע – שום דבר לא יצליח בלי אחדות. הוא דרש מכל אחד משני הצדדים להגביר את הנפש האלוקית שלו על נפשו הבהמית. 'ובפרט כאשר המטרה המשותפת של כולכם היא לפעול למען העניינים הקדושים של הרבי, ולא יכול להיות שתהיה ביניכם מריבה בנושאים כאלה'.

'הרבי לא סובל מריבות', חזר ר' מענדל והסביר לכל מי שהיה מוכן לשמוע אותו. 'אצל הרבי אין ביטויים של שלילה, רק ביטויים חיוביים. כשאתה מאזין לדברי הרבי, לא תמצא אותו משתמש במלים שליליות, רק במלים חיוביות'. ר' מענדל המשיך לנסות ללא הרף לקרב את האנשים משני הצדדים, הסביר בסבלנות אין קץ לכל צד שההתעקשות על פרט מסוים לא כל כך חשובה, ושבסופו של יום מה שחשוב זה התוצאה הסופית. הוא ירד לפרטי-הפרטים של הבעיה, ועשה כמיטב יכולתו כדי להביא לאחדות בקהילה.

'אילו יכולתי לפעול עוד משהו למען השכנת שלום'

ברוב שנינותו ידע גם לזהות מתי יש פוטנציאל אמיתי להשכנת שלום, ומתי לא. פעם משהו בא אליו וסיפר לו שנוצר שלום בין עסקן חב"די פלוני לעסקן חב"די שני. ר' מענדל הגיב מיד בחריפות אופיינית: אה, כן? הם עשו שלום? נגד מי מיועד השלום הזה?... (מר' אהרן-דוב הלפרין).

מספר השליח ר' חיים שלמה כהן: באחת השנים התקיים 'אויפרוף', שבת של עלייה לתורה לחתן, אחד מנכדיו של ר' מענדל. אחרי התפילה נערכה התוועדות ור' מענדל נכח בה. בדיוק באותה תקופה היו בארץ-הקודש עניינים מסוימים של פוליטיקה פנים חב"דית, ומישהו מהנוכחים בהתוועדות סבר שאילו ר' מענדל היה נשאר כעת בארץ-הקודש, היה מסוגל להשכין שלום בין הצדדים. במהלך ההתוועדות הוא בא בטענות לר'

מענדל על כך שהוא לא עושה זאת, וטען כלפיו בחריפות רבה שבגלל אינטרסים אישיים שלו, הוא עזב את ארץ-הקודש ובכך הוא משתמט מלמבצע את התפקיד שהרבי מטיל עליו!

ר' מענדל הביט אליו ישירות, שמע את כל ההאשמות הקשות שהוטחו כנגדו – ולא הגיב במאומה. החסיד ההוא ירה לעברו צרורות של הטחות אשמה, עד כדי כך שהיה ממש קשה לנוכחים לשבת ולשמוע את הדברים. אני עצמי יצאתי החוצה לכמה דקות כדי להירגע מהסיטואציה הלא נעימה...

במוצאי השבת התלוויתי לר' מענדל והסעתי אותו משם לאכסניה בה שהה. פתחנו בשיחה ובתוך הדברים שאלתי אותו מה הוא אומר על ההאשמות שהוטחו כלפיו היום במהלך ההתוועדות. הוא ענה לי: 'חיים שלמה, אני רוצה לומר לך שהוא אמר דברים נכונים במאה אחוזים בקשר לחשיבות של השכנת שלום. הוא דיבר ממש לעניין, ממש באופן יוצא מן הכלל. אבל מה? הרבי נתן לי פעם ברכה שאגיד תמיד את הדבר הנכון לאדם הנכון בזמן הנכון. אבל הוא לא קיבל ברכה כזו מהרבי, ודבריו נאמרו לא לאדם הנכון ולא בזמן הנכון...'.

ר' מענדל המשיך ואמר לי בגילוי לב: 'האמן לי, אילו הייתי יכול לפעול עוד משהו למען השכנת שלום, ברור שהייתי נשאר בארץ לשם כך. אבל למרבה הצער, המצב הוא כזה שכבר לא נשאר לי עוד מה לפעול בנידון זה'. ר' מענדל חזר והדגיש: 'אבל זה לא סותר לכך שבעצם, דבריו היו נכונים מאוד לגבי עצם החשיבות של השכנת שלום'.

'לא באתי מעצמי לדבר איתך, זה בא מלמעלה'

במקרים רבים נדרש ר' מענדל להשכין שלום בין שלוחי הרבי במקומות שונים. מספר אחד השלוחים: 'לאחר שפעלתי תריסר שנים במקום שליחות מסוים תחת הנהלת השליח הראשי באותה עיר, נוצב מצב שלא הסתדרתי יותר עם השליח הראשי והתכוונתי לעזוב את מקום שליחותי. דיברתי כבר עם כמה שלוחים ראשיים על האפשרות שאעבור לפעול אצלם והרבי אף נתן לי אישור לעזוב את העיר.

'יום אחד, פתאום ר' מענדל מגיע אלי. הוא לקח אותי הצידה ואמר לי: שמעתי שאתה עומד לעזוב את העיר. אמרתי לו שזה נכון וסיפרתי לו על הכל. הוא אמר לי: נו, אבל דע לך שבאזור ניו-יורק המל"ח זקוק לאברכים שיפעלו בתור שלוחים ראשיים במדינות שעדיין אין בהן שליח. אל תלך לעבוד תחת אחד השלוחים הראשיים. גש אל

הרב חדקוב ותבקש ממנו שיסדר לך משרת שליחות כשליח ראשי באחת המדינות. אין כיום הרבה אברכים שיכולים לעשות עבודה כזו, וזה מתאים לך. אתה מסוגל לזה.

‘אמרתי לו: ‘על מה אתה מדבר, ר’ מענדל? חשבתי שאתה מכיר אותי טוב יותר. אני לא מסוגל להיות שליח ראשי של מדינה, זה לא מתאים לי’. אבל ר’ מענדל לא התייאש וניסה במשך שלוש שעות תמימות לשכנע אותי שאני כן מסוגל לכך וכן מתאים לזה. הוא הוכיח לי שפעלתי גדולות ונצורות במשך שנות שליחותי, ושאני יודע לנהל דברים גדולים, ולכן לדעתו אני צריך להתקבל כשליח ראשי באיזו מדינה. זו היתה שיחת מוטיבציה.

‘אני לא חשבתי שהוא צודק, ולא הבנתי מה קורה פה. לא ידעתי מה הוא רוצה ממני, למה הוא כל כך מתעקש על זה? גם לאחר שקבעתי באוזניו בפסקנות שאינני מתאים לזה, הוא דרש ממני שאתחייב בפניו התחייבות גמורה שאני כן הולך על הצעד הזה. הוא תבע ממני שלא אלך לשום מקום אחר, אלא רק אסע לניו יורק, אכנס אל הרב חדקוב ואבקש ממנו שיציע לי איזו משרה של שליח ראשי.

‘לא הסכמתי להתחייב בפניו. אמרתי לו שזה בכלל לא שייך אלי ושאינני יכול לקחת על עצמי אחריות גדולה כזו ולקבל תפקיד שלדעתי אינני מתאים אליו. לאחר שבמשך שלוש שעות הוא ניסה לשכנע אותי וראה שלא הצליח לשנות את דעתי – ור’ מענדל היה אדם שידע לשכנע אנשים – נעץ בי לבסוף מבט חזק ואמר לי: ‘לא באתי מעצמי לדבר איתך, זה בא מלמעלה’.

‘ברגע הראשון לא הייתי מסוגל להאמין לו. שאלתי אותו: אם כך, אז למה לא גילית לי זאת מיד בהתחלה? הוא ענה לי: כי מלמעלה רצו שזה יבוא ב‘אתערותא דלתתא’. אמרתי מיד: אם כן, מה כבר אני יכול לומר? אם זה מה שהרבי רוצה, אין על מה לדבר. ברור שכך אעשה. ואכן, כך היה’.

שלוש עצות להתמודדות עם מישור שמציק לך

כך הסביר ר’ מענדל את הפתגם ‘צרת רבים – חצי נחמה’. מדוע זוהי רק חצי נחמה, ואין בזה נחמה מושלמת? משום שאין בזה נחמה אלא למידות הרעות שבאדם, נחמה לנפש הבהמית המקבלת מרגוע מכך שעוד אנשים סובלים בצרה. אבל בעצם, עבור הנפש האלוקית, אין שום נחמה בכך שגם אחרים מצטערים וסובלים.

מספר אחד השלוחים: פעם סיפרתי לר' מענדל שנוצרה מחלוקת ביני לבין שליח נוסף, שהציק לי בדרכים שונים, ולא ידעתי איך להתמודד מול המצב הזה.

ר' מענדל יעץ לי כמה עצות:

(א) במקום להשקיע את מחשבותיך ברגשות הכעס שלך עליו, תחשוב על כך שאתה מרחם עליו, על גודל הרחמנות עליו.

(ב) בהרבה מקרים, דווקא בגלל אהבת ישראל אתה פשוט צריך להפסיק לדבר עם האיש הזה. ככל שתדבר איתו יותר, כך היחסים ביניכם יהיו גרועים יותר. אם לא תשים לב אליו, במקרה שלכם זה יהיה ביטוי של אהבת ישראל.

(ג) תבין שהוא לא מציק לך מתוך בחירה חופשית, אלא מתוך אילוץ. הוא לא מסוגל להפסיק להציק עליך, כל עוד הוא סבור שהוא מנהל את כל העולם. זו הסיבה שהוא עושה לך צרות. לאחר שתבין את המניעים שלו, יהיה לך קל יותר לרחם עליו.

לסיום, אמר לי ר' מענדל שאנחנו צריכים לעשות הכל כדי לגרום לרבי להיות מרוצה מאיתנו, שתהיה לרבי נחת-רוח מאיתנו. ומה הדבר שהכי גורם לרבי נחת? כשהחסידים חיים באחדות ובשלום. אם נזכור עד כמה זה חשוב לרבי, נתאמץ להשכין שלום במחננו, ולו כדי לגרום נחת לרבי.

כזה היה ר' מענדל בעצמו: היה מתחנן לחסידים שלא לצער את הרבי כשישמע שיש מריבות בתוכנו, חס ושלום, אלא לעשות שלום בינינו ולגרום נחת לרבי.

סקירה על השתלשלותו של "קונטרס החלצו"

כך מספר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ (בשיחת שבת תשובה תש"ה):

בשנת תקכ"ח נסע כ"ק אדמו"ר הזקן לרבו המגיד ממעזריץ'. בדרכו חזרה עבר דרך העיר סמארגון, שם שררה מחלוקת אותה שעה. 'בעלי הבתים' בעיר היו תלמידים לשעבר בישיבה המקומית, ולאחר שנשאו נשים מקומיות, הם נשארו לגור בעיר. מאחר שהם היו למדנים גדולים, היו נוהגים לקפח את רב העיר בשאלות, כך ששום רב לא היה מסוגל להחזיק מעמד מולם.

ואז אמר אדמו"ר הזקן בפניהם מאמר דא"ח שמבאר את דברי חז"ל (יומא ט, ב): "ראשונים שנתגלה עוונם – נתגלה קיצם, אחרונים שלא נתגלה עוונם – לא נתגלה קיצם".

מאמר זה היה הבסיס למאמר ד"ה "החלצו" שנדפס ב"לקוטי תורה", ושכ"ק אדמו"ר הזקן היה נוהג לאמרו בקביעות, פעם בשנתיים או שלוש, כדי לטהר את אויר העולם.

אמירת המאמר פעמיים בתרנ"ט

בשמחת תורה תרנ"ט אמר כ"ק אדמו"ר הרשב"ב נ"ע לראשונה את המאמר ד"ה "החלצו". על השתלשלות הענינים שגרמה לאמירת המאמר היתה שמועה בין החסידים שהדבר נבע ממאורע מסויים של מחלוקת. כ"ק אדמו"ר הריי"צ סיפר שהמאמר הזה פעל רבות על החסידים.

בספר השיחות תרצ"ז עמוד 50 מסופר כי בהתוועדות אצל כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נתנו כוס לאחד המסובים ואמרו לו שהיא נקייה, ואמר כ"ק אדמו"ר הריי"צ כי מעשה

היה שנתנו לאחד את כוסו של חבירו והלה נטלו ושטפו, והקפיד אאמו"ר על זה ואז אמר המאמר "החלצו" דשמחת תורה תרנ"ט.

הפעם השניה לאמירת המאמר היתה ביום שבת קודש פרשת נח תרנ"ט. הרבי הריי"צ מספר שבסעודת יום השבת קודש שנערכה בביתו, נכח גם הרב החסיד ר' לייב (שניאורסאהן) מוועליז'. הוא היה ירא-שמים גדול שהיה מושלל מפניות עצמיות, אבל היה אדם קשה, חסר רחמנות, ובפרט כלפי אנשים פשוטים – שאליהם התייחס מתוך ביטול מוחלט. באותם ימים היתה מחלוקת בוועליז' והרב החסיד ר' לייב התנהג גם בענין זה בצורה קשה מאוד. בקשר לכך אמר הרבי הרש"ב נ"ע בפעם השניה את המאמר "החלצו".

שלוש תקופות בנוגע ל"החלצו"

כותב כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ (אגרות קודש ח"א עמ' שמה):

והנה הדרוש הזה החלצו, מראה לנו על החילוף והתמורה ר"ל הבאה באהלינו, אהלי חסידים. הדרוש הזה נאמר שלושה פעמים, בשלושה תקופות שונות, אשר הוד כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע הוכיחו צאן מרעיתם ועדת קדשם, עדת החסידים.

התקופה הראשונה בימי רבינו הגדול במסעו לשקלאוו (בשנת תקמא-תקמ"ד בערך) בעת הבירור על דבר מנהגי החסידים בתפלה והתלהבות (אחרי שכבר נהג רבינו הגדול נשיאותו איזה שנים) (התחלת הנשיאות בשנת תקל"ז-ח בערך) וכבר הי' לו קבוצה נכונה, מבעלי דעה רחבה בנגלה וחסידות, ואחוזת מקבוצת תלמידי נסעו אתו עמו (על הועידה הראשונה שהיתה בשקלאוו). ואמר רבינו הק' הדרוש החלצו בבית הכנסת היותר גדולה, במעמד כל גדולי התורה, והפליא להראות גלוי לכל, אשר לא המדרש בלימוד התורה בהתמדה ובקייאות בלבד הוא העיקר, כי אם גם המעשה בעבודה שבלב זו תפלה לברר ולזכך מדותיו עיקר, ועוד יותר, כי אז התורה מאירה באופן אחר. וכנודע אשר אז רכש לו יותר על שלשים אברכים מופלגי תורה שהסתפחו בנחלת ה' בעדת החסידים.

התקופה השני', בימי הוד כ"ק רבינו אאזמו"ר הרה"ק הרב צמח צדק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע (במסעו לזילנא מינסק בשנת תרג"ו על דבר ענין כללי להתאחד עם גדולי המתנגדים ז"ל), ואמר דרוש זה לפשט עקמומית לב עדת החסידים באחד המקומות אשר הפרידו בין הדבקים, כלומר בעלי השכלה ובעלי עבודה, ויוכיחם כי לא טוב דרכם בהפרדה זה מזה. בעת ההיא הנה ב' פלוגות היו בעדת החסידים. האחת, בעלי השכלה

וידיעה גדולה, וכל מעינים הי' כי המוח יפעול על הלב [...] והשנית בעלי עבודה, והיתה חילוקי דיעות בזה. ואז נאמר דרוש זה.

ופעם השלישי (תרנ"ט) שנאמר דרוש זה, להוכיח את עדת החסידים יחיו, כאמור שם מפורש שמריבוי הדעות ואהבת עצמו מתבטל העיקר.

"החילוקי דעות – באמת הם פירוד לבבות"

להלן נסקור באופן כללי את מבנה המאמר.

המאמר מתחיל בפסוק "וידבר ה' אל משה לאמר נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמך וידבר משה כו' החלצו מאתכם כו'". המאמר פותח בשאלה: "מה שייכת מלחמת מדין להסתלקות משה... שתלה אותם זה בזה שאחר שינקום מהמדינים, אז יאסף אל עמו". בהמשך לכך ביאר הרבי נ"ע את ענינה של קליפת מדין – מלשון מדון ומריבה, שנאת חנם ופירוד הלבבות. הרבי נ"ע הסביר באריכות שהאחדות נובעת מצד הקדושה ואילו ההתחלקות נובעת מצד הקליפה.

הרבי הוסיף ופירט סוגים שונים של שנאת חנם, שנובעת מהרגשת הישות העצמית, ותיאר כיצד המצב הזה קיים בעוונותינו הרבים בדורות האחרונים בכל מקומות מושבות בני ישראל, שיש חילוקי דיעות בכל דבר ובכל ענין מהעניינים הכלליים, ובפרט בדברים שבקדושה, "שאי אפשר להתאחד. אדרבה – מה שזה אומר, אומר חבירו בהיפך. ומה שזה בונה, זה מהרס. והחילוקי דיעות באמת הם פירוד לבבות, דמה שאומר בהיפך מזולתו – אין זה מצד ששכלו מחייב כן, כי אם אומר מה שהוא רוצה ולא מצד הכרח השכל. ולמה הוא רוצה כך? זהו רק מפני שחברו רוצה באופן אחר..."

הרבי הרש"ב נ"ע מוסיף ומסביר כיצד צומחת שנאה בין אדם לחברו בלי שום סיבה, ומקדיש דברים לכך שהבעיה חריפה ומצויה במיוחד בין עובדי ה'. הפתרון לכך, אומר הרבי נ"ע, הוא בלשון הכתוב "דאגה בלב איש – ישיחנה [לאחרים]". הרבי נ"ע מסביר שכאשר הוא מספר לחברו על נגעי לבבו, ממציאים הם בצוותא עצות לתיקון החסרונות, ונמצא שההתחברות בעובדי ה' הוא טוב מאוד בכמה פרטים כו'".

בסיום החלק הראשון של המאמר מוסבר חומר קליפת מדין שמנגדת לשם הוי', שמשום כך המלחמה הזו מתנהלת דווקא על ידי משה, ואילו בחלקו השני של המאמר מוסבר ענין האחדות וההתחלקות כפי שהוא בספירות העליונות בעולמות הרוחניים.

הרחקת מידות רעות ונטיעת מידות טובות

בהקדמתו ל"קונטרס התפילה" מספר כ"ק אדמו"ר הריי"צ: "המאמר החלצו שנאמר בשמחת תורה תרנ"ט, תוכנו העבודה בהרחקת מדות רעות ונטיעת מדות טובות על ידי עבודה מסודרה, בלתי מוטעה, בלימוד דא"ח בכלל וההתעסקות בתפלה בפרט".

ובמקום אחר הוא מספר: "שיחת שמחת תורה תרנ"ט, בה דיבר אבי בארוכה על כוונת הרבי הזקן בדמותו של חסיד, מסירות נפשם הגדולה של כל הרביים על חסידות ועל חסידים, מצב החסידים בעבר והמצב בהווה, ולאחר מכן המאמר "החלצו" – הופצו במשך השנה במחנה החסידים והביאו לתוצאות גדולות".

בשיחת שבת תשובה ה'תש"ה מספר הרבי הריי"צ: בערב שבת תשובה תרס"א היתה לי עבודה לא נעימה לחלוטין. אבי קרא לי ואמר שאקרא לאחד המשפיעים של "תומכי תמימים" ואומר לו שילמד את המאמר ד"ה החלצו (דשנת תרנ"ט) בדמעות, דמעות מכבסות והלואי שזה יעזור לו...

בשנת תרצ"ד אירעו מאורעות דומים למאורעות שגרמו לאמירת המאמר "החלצו" בשנת תרנ"ט, ואז אמר כ"ק אדמו"ר הריי"צ מאמר דא"ח שתחילתו במאמר הזוהר "מאן דאיהו ועיר איהו רב, ומאן דאיהו רב איהו זעיר", ובמאמר חז"ל (עירובין יג, ב): "המשפיל עצמו – הקב"ה מגביהו, וכל המגביה עצמו – הקב"ה משפילו".

הדפסת המאמר בשנת תש"ט

הפעם הראשונה להדפסת המאמר היתה יובל שנים בדיוק לאחר אמירתו. היה זה באסרו חג של שמחת תורה תש"ט, שאז שיגר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מכתב נדיר ויוצא דופן אל מערכת "אוצר החסידים", ובו הוא מודיע להם על החלטתו למסור את המאמר לדפוס.

וכך הוא כותב להם: "היובל הוא מספר מקודש בזמן ובתוכן, כמפורש במה שכתוב ועל יובל ישלח שרשיו. וכמו שרשי האילנות הגדלים על פלגי מים, כן גם יבול השכלי השתול על פלגי מי החכמה בינה ודעת יתן פריו במדות טובות והנהגות ישרות בדרכי החיים היום יומיים. תודה לא-ל עליון יתברך ויתעלה, בזכות אבות קדושים נתמלאו, לאריכות ימים ושנים, חמשים שנה מיום הבהיר באור כי טוב אשר הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע הואיל להודיע ברבים כי מוסד הישיבה אשר יסד ביום הרביעי שבו נתלו המאורות, ח"י אלול תרנ"ז, ואשר היה עד עכשיו בעיר זעמבין פלך

מיינסק, הנה מעכשיו הוא קובע את מקום המוסד בליובאוויטש וקוראהו בשם "תומכי תמימים".

היה זה בליל שמחת תורה תרנ"ט בשעת ההקפות. כשהגיע להקפה השביעית – השעה היתה כבר מאוחרת, לערך שעה הרביעית אחרי חצות הלילה – הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק הואיל אז לבאר ענין ז' ההקפות, וכשסיים אמר: הנה בעזרת השם יתברך יסדתי ישיבה שבה ילמדו נגלה וחסידות, היינו אשר התלמידים ידעו כי בתורה הנגלית יש פנימיות התורה, ואת החסידות יבינו כמו שמבינים עניו בנגלה וצוה לנגן.

וכשסיימו לנגן אמר: עתה, בשמחת תורה, הנני מתפלל לנותן התורה כי יעזור לתלמידי הישיבה ומתחנן אליו – והתחיל לומר – קדוש ונורא הושיעה נא, רחום וחנון הצליחה נא, שומר הברית עננו ביום קראנו. והפסיק מלכת סביב הבימה, וצוה לנגן. וכשסיימו לנגן התחיל לומר: תומך תמימים הושיעה נא, תקיף לעד הצליחה נא, תמים במעשיו עננו ביום קראנו. וסיים אמירת כל הפסוקים, והיה בשמחה גדולה ורקד בניגון זמן ארוך. וכשחזר למקומו צוה לנגן ולרקוד ולשמוח בשמחה גדולה.

אחרי כן אמר: הישיבה אשר בחסדי אל עליון נתיסדה – אין לה שם עדיין. עס איז דא א ידיעה פון וועמען די ידיעה איז – וועל איך אייך ניט זאגן, אז דער נאמען איז תומכי תמימים [=יש ידיעה, וממי הגיעה הידיעה – לא אומר לכם, שהשם הוא תומכי תמימים].

מטרת הישיבה להיות תורת ה', תורה הנגלית ותורת החסידות, תמימה, ואז היא משיבת נפש, כדאיתא במדרש: למה היא תמימה, שהיא משיבת נפש. למה היא משיבת נפש, שהיא תמימה.

בטוח הנני בזכות הוד כ"ק אבותינו רבותינו הק' אשר בהנהגת רוחה של ישיבה, יקום האמור תקיף לעד עד ביאת גואל צדק בב"א, ובלומדיה יקום האמור תמים במעשיו. והכריז אשר הישיבה שמה "תומכי תמימים", והתלמידים הלומדים ומתנהגים ברוחה שמם תמימים, "און אין פופציק יאר ארום וועט מען וויסן בעולם ומלואו" [=ובעוד חמישים שנה ידעו זאת בעולם ומלואו].

ובקשר עם יובל זה, הנני מוסר על ידכם להוציא לאור את המאמר אשר נאמר בשמחת תורה ההוא שנת תרנ"ט, הוא המאמר "החלצו", וגם את חלקו שנשאר עד עתה בכתב. והנני מצרף אליו עוד איזה כתבים השייכים לענינים אלו.

ואני תפלה אשר אור תורת החכמה בינה דעת יאיר במדות כל אחד ואחד לזכך ולהאיר.

והנני ידידם הדורש שלומם ומברכם בגשמיות וברוחניות [חתימת יד קדשו].

"ללמוד ברבים, וגם ביחיד, מזמן לזמן"

בפתח דבר לקונטרס "החלצו – רנ"ט", שהופיע בשנת ה'תש"ט, כותב הרבי: "בזה הננו מו"ל המאמר 'החלצו – רנ"ט'. וע"פ הוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א הוא ללמוד אותנו ברבים וגם ביחיד מזמן לזמן".

במשך עשרות שנות נשיאותו עורר הרבי פעמים רבות את החסידים על אודות החשיבות הרבה שנודעת ללימוד הקונטרס ברבים, בעיקר במקרים שבהם קיים צורך לתקן מצב של "העדר קירוב הלבבות", כלשונו של הרבי.

הנה אחד מאותם מכתבים (אג"ק חי"ח עמ' רכא): "מהנכון ביותר וביותר שבקביעות שיעורים הנלמדים ברבים יהי' שיעור בלימוד קונטרס החלצו, ובהסברה שיהי' מובן לכל אחד ואחד מהשומעים, והשיעור יהיה מסודר בזמנים שכל אחד יוכל לבקרו, ולהטיל בזה מעין חובה על כל תושב... שישתתפו בשיעור זה, והרי כבר נאמר בכלל על דברי תורה, ובפרט על פנימיות התורה, הלא כה דברי כאש גו' – שהיא מטהרת. אלא שכיון שהתורה תורת חסד – מטהרת היא בחסד וברחמים. בברכה לבשו"ט בכל האמור".

ובמכתב מיום ד' באייר תשט"ז כותב הרבי: "ומה שכתבו אודות פירוד הלבבות, הנה כמה פעמים כתבתי, שיעיינו בדרושי רבנו הזקן והנשיאים שלאחריו, ובמילא ידעו מאין בא פירוד הלבבות, וכן יראו עד כמה נוגעים הדברים. ואם נוגע זה בשעת שלום בתכלית, עאכ"ו כ'כו'. וכשישנם שני צדדים, הרי בעוה"ז כמעט אי אפשר שיהי' אחד צודק מאה אחוז והשני אשם מאה אחוז, אלא כל אחד ואחד אשם על כל פנים במקצת, ובפרט על פי המבואר בחסידות פירוש הכתוב דכמים הפנים לפנים וכו'. וברור הדבר אשר עד עתה השחיתו כמה טוב ע"י העדר קירוב הלבבות, בשביל ענינים דכבוד המדומה וכו'. ואל יטעו את עצמם שזהו מפני יראת שמים או מפני שפיץ חב"ד כו' כיון שרבנו הזקן, וכל אחד מהנשיאים בדורו, כתבו להיפך. וכמבואר בדרוש החלצו מרבנו הזקן כו', עד למאמר נשיאנו כ"ק מו"ח אדמו"ר הנדפס בהשלמה לקונטרס החלצו יעויין שם..."

במכתב שכתב הרבי בט"ו באייר תשכ"ח אל "הרה"ג הרה"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ מוה"ר שניאור זלמן שי' גרליק ז"ל, רבו של כפר חב"ד, יש הוראה נדירה הקשורה ב"החלצו". לאחר ארבעה סעיפים של מענות והוראות בנושאים שעמדו על סדר היום הציבורי בכפר באותה שעה, כולם נושאים השייכים לעניין השלום והאחדות, כותב הרבי:

"כיון שבכל ענין אמרו חכמינו ז"ל (זח"ב קסא, ב ברע"מ) דמה קודשא בריך הוא אסתכל באורייטא וברא עלמא, כך בר נש עסק באורייטא ומתקן עלמא, כדאי שיקבעו

לימוד בכל בתי הכנסיות בכפר חב"ד – ואשר ישתתפו בלימוד זה פשיטא – אלה העומדים בראש הצדדים החלוקים איש על רעהו, וגם כל אלה ההולכים בעקבותיהם – לימוד השייך בנידון דידן, בקונטרס החלצו, אשר בודאי מצוי הוא, כיון שנדפס כאן בהוספת מאמר כ"ק מו"ח אדמו"ר בזה. ובאם צורך בזה הרי יוכלו להדפיסו בהקדם (על ידי פוטוסטאט) מקונטרס שנדפס מאז, ובלבד שיתחילו בהקדם בלימודו, לימוד אליבא דנפשא, לימוד המביא לידי מעשה, אשר יחלצו כל הנ"ל, וכל תושבי כפר חב"ד, לנקום נקמת הוי' במדין, וכפירוש רבנו הזקן בזה, ונשיאי חב"ד ממלאי מקומו, ועד לנשיא דורנו כ"ק מו"ח אדמו"ר.

ואת"ל, הרי זהו ג"כ ענין ל"ג בעומר, אשר בו פסקה ההנהגה שלפני זה שלא נהגו כבוד, והוא יום שמחתו של הרשב"י, מאחד פנימיות התורה בנגלה דתורה. וידועה תורת הבעש"ט שמסר הצ"צ בל"ג בעומר שנת תר"ד לערך: "איך וויל מאכן פון אידן אז זיי זאלן געבן דעם יכול וואס דעם אויבערשטענ'ס ב"ה א ארץ חפץ קען געבן" (היום יום י"ז אייר). בברכה לבשו"ט בכל הנ"ל ובהקדם".

הרבי מחלק בידו הק' קונטרס החלצו לאלפי חסידים

ביום חמישי כ' מרחשוון התשמ"ח חילק הרבי את הקונטרס "החלצו רנ"ט לכל אחד מהחסידים, במטרה לעודד ולהגביר את הלימוד במאמר זה. להלן קטעים מ"יומן בית חיינו" משנת תשמ"ח, המתאר את החלוקה והאירועים שמסביב לה:

היה זה כשחזר הרבי מהציון הקדוש, לאחר ששהה בו מהצהריים. תפילת ערבית הסתיימה והרבי חזר לחדרו. והנה נמסרה לציבור הודעה: הרבי עומד לחלק עתה את "קונטרס החלצו" של בעל יום ההולדת, לגברים מגיל 12 ולנשים מגיל 11. דלה העט מכדי לתאר את ההרגשה המיוחדת שאפפה את תושבי שכונת קראון הייטס, "כאן ציוה ה' את הברכה", באותה שעה של חלוקה. כל תושבי השכונה נהרו לעבר '770' ועמדו בתורים ארוכים לאורך שדרת איסטון פארקוויי והרחובות הסמוכים.

החלוקה נמשכה כשעה. לכל אחד מהנוכחים איחל הרבי "א הצלחה דיקער לערנען" [=לימוד מוצלח]. החלוקה היתה עשויה להימשך עוד שעות ארוכות, אלא שהקונטרסים אזלו.

מן המזכירות נמסר אפוא כי החלוקה תימשך גם מחר. בבית הדפוס שבבניין הסמוך ל-770 עמלו קשות במשך כל הלילה על הדפסתם של כמה אלפי קונטרסים. בינתיים

התאסף קהל רב בבית המדרש הגדול ב-770 ללימוד הקונטרס בצוותא, בשיעור שנמסר על ידי הגה"ח הרב יואל כהן ורבים אחרים למדו במשך הלילה ביחידות.

בבוקרו של יום שישי, כ"א מרחשוון, עוד בטרם הגיע הרבי מביתו ל-770, כבר צבאו על פתחי הבניין המונים שהמתינו לחלוקה. מיד לאחר שהגיע הרבי, החל לחלק שוב את הקונטרס לכל אלפי האנשים, בתוספת הברכה הנ"ל. מכל ניו יורק ומחוצה לה הגיעו המוני חסידים לזכות לקבל את הקונטרס, והחלוקה הנדירה נמשכה עד שעות הצהריים.

מה נעים ומה נחמד היה המחזה לראות בכל מקום ופינה אנשים שנושאים עמם את הקונטרס שזה עתה קיבלו, מעלעלים בו או יושבים בתוך בית המדרש ולומדים את המאמר.

החלוקה הביאה עמה גל חדש של התעוררות בלימוד החסידות בכלל, ובאהבת ישראל שבה עוסק הקונטרס בהרחבה – בפרט. מאז החלוקה החלו להיקבע ב-770 ובריכוזי חב"ד בעולם כולו שיעורים רבים ללימוד הקונטרס בקבוצות.

שמחת תורה ופ' נח, ה'תרנ"ט

רלא

מהתאחדות הכחות כמו שהן כלולים בהעצם, שההתכללות בהם הוא מפני שאינם ניכרים במציאות, אבל בעצם אין להם שום התאחדות והתחברות זע"ז, אדרבא, הם הפכים זמ"ז, ואם יתגלו יהיו מנגדים זל"ז כו' כנ"ל. אבל בכאן הם מתאחדים זע"ז, עד שאין כאן הפכים ומנגדים כלל, אדרבא, הם מחזקים ומסייעים זל"ז. הרי שבכאן הוא האחדות האמיתי' כו'. ונמצא דההתחלקות שמצד המוחין הוא דוקא הגורם להתכללות האמיתי' כו'. וכן מה שמצד המוחין מה שאין דיעותיהן שוות, הרי בקדושה הוא שמתאחדין זע"ז, כמשי"ת. א"כ אדרבה, יש בזה יתרון מעלה, מה שריבוי פרטים מתאחדים ונעשים דבר אחד כו'. והו"ע היחוד דשם הוי', שיתאחדו הריבוי פרטים להיות אחד ממש כו', כנ"ל וכמשי"ת.

קיצור. התחלקות דמוחין גורמת התכללות ונאה מצד הביטול. אמיתת ההתכללות כשהפרטים אינם מנגדים ואדרבה מסייעים זל"ז.

- (ח) **והנה** כ"ז הוא בס' דקדושה, שיש שם בחי' הביטול, והוא סיבת ההתאחדות וההתכללות כו'. משא"כ בסט"א שהם בבחי' הפירוד לגמרי, והיינו מצד הישות שבהם כו' (דזהו עיקר ההפרש בשרשו בין ספ' דתהו לספ' דתיקון, דספ' דתהו היו בבחי' אנא אמלך³⁵ דוקא, אני ולא אחר כו'. וגם ענין המלוכה הוא בחי' ישות והתפשטות כו'³⁶. וזהו ג"כ הסיבה מה שהביטול שלהם ה' בבחי' רצוא לבד, ולא בבחי' שוב, כידוע ומבואר במ"א*, והיינו כידוע* שבחי' רצוא אינו ביטול אמיתי, כ"א הרגש עצמו כו'. ועיקר הביטול הוא בבחי' השוב דוקא, וזהו³⁷ לא ה' בספ' דתהו, מצד הישות שבהם. ולכן היו בבחי' ענפין מתפרדין כו'. משא"כ בספ' דתיקון שהן בבחי' הביטול, ולכן עיקרן בבחי' שוב, שז"ע ההתיישבות שיש בתיקון, שהוא בחי' השוב להיות מתיישב בכלי דוקא כו'. כידוע וכמ"ש במ"א. ומשבה"כ דתהו נעשה למטה מציאות הסט"א בבחי' יש ורע גמור כו'. וזהו סיבת הפירוד וההתחלקות כו'. וז"ע קלי' מדין, שהוא המדון והריב ושנאת חנם מאיש לרעהו, גם שלא עשה לו שום רעה כלל, ולא נגע בכל אשר לו, לא דבר וחצי דבר כו'. וגם הוא אינו חורש רעה עליו כלל, רק שלא יוכל לסובלו, והוא שונא אותו בתכלית, עד שלא יכול לדבר עמו ולא להתערב עמנו בשום דבר, אף בדבר שבקדושה. והסיבה לזה הוא רק מצד הישות שלו אינו נותן מקום להזולת, והוא מנגד לו (אף שלא עשה לו שום רעה, ואין בו שום התנגדות פרטי נגדו) רק בזה שהוא נמצא בעולם, שבוזה ה"ה ממעט ישותו, ומשום זה אינו יכול לסובלו, ושונא אותו, ומכ"ש שאינו יכול להתחבר עמו כו'. וכמו שנמצא בעו"ה בדורות האחרונים בכל מקומות מושבות בני", שיש חילוקי דיעות בכל דבר ובכל ענין מענינים הכללים, ובפרט בדברים שבקדושה (כמו בעניני הרבנים ושוחטים ועניני ביהכנס' וכדומה), שא"א להתאחד, אדרבא, מה שזה

ומבואר במ"א: ראה תו"א וישלח ד"ה ויקם כלילה גר ויקח [כה, ב], ובתו"ח שם [קצג, ד ואילך].

והיינו כידוע: ראה ד"ה אחרי מות, רמ"ט [סה"מ תרמ"ט ע' רנט ואילך] ד"ה כי כאשר השמים, תרס"ו [המשך תרס"ו ע' קצד ואילך].

(36) ראה גם ד"ה כשמן הטוב שנה זו (לעיל ע' קכב).
(37) וזהו: אוצ"ל: וזה.

(35) ראה מאמרי אדמו"ר הוקן תקס"ח ח"א ע' ז (בשם וזהו). דרמ"צ קסא, ב. קע, ב (בשם האדמו"ר). ובכ"מ.

רלב

החלצו

אומר, אומר חבירו בהיפך, ומה שזה בונה זה מהרס. והחילוקי דיעות באמת הם פירוד לבבות, דמה שאומר בהיפך מזולתו, אין זה מצד ששכלו מחייב כן, כ"א אומר מה שהוא רוצה, ולא מצד הכרח השכל, ולמה הוא רוצה כך, זהו רק מפני שחבירו רוצה באופן אחר כו'. דהכלל הוא שצריך לרצות ולאמר בהיפך מזולתו, והיינו מצד הפירוד לבבות, שאינם יכולים לסבול זא"ז, ומשום זה הם מנגדים זל"ז כו' (ועי' נפסד הענין הכללי הנצרך ומוכרח כו'. ואינם מביטים ע"ז כלל, כי העיקר הוא ישות עצמו כו').

קיצור. הפרש דספי' דתיקון ותהו – ביטול וישות שוב ורצוא. ישות סיבה לפירוד ושנאת חנם.

(ט) **והנה** זהו ג"כ הסיבה מה שנצמח שנאה בין איש לרעהו בלי שום טעם ודעת, רק שלא יוכל לסבול את רעהו, ומביט עליו רק בעין רעה, עד שנמאס ונבזה בעיניו גם כל הטוב שבו, שמבטל ומבזה את עבודתו של רעהו וקיום התומצ' שלו כו'. ואע"פ שלא עשה לו שום רעה מעולם, וגם הוא אינו חורש עליו לעשות לו רעה בפומ', רק שלבבו אינו שלם עמו, בלא טעם ודעת כו'. וז"ש³⁸ אמרו אחיכם שונאים כו', שאיכם המה שונאים. דאח הוא ל' חיבור³⁹, והיינו גם כשאין דבר המפריד ביניהם כלל, ולכן נק' אחים, ל' אחות וחבור, ומ"מ הם שונאים, בלי שום טעם ודעת, רק מפני שאינו יכול לסובלו כו'. וממילא אינו שמח בשלותו ובטובתו, ולהיפך, ישמח בלבבו ביסוריו ח"ו ר"ל, ועכ"פ לא יצטער ע"ז. אשר באמת צריכים להצטער על יסורי זולתו יותר מיסורי עצמו ר"ל, כי על עצמו יכול למצוא חשבון שמגיע' לו היסורים, ח"ו, מפני מעשיו הלא טובים, וכמא' רז"ל⁴⁰ אם רואה אדם שיסורים באים עליו יפשפש במעשיו כו', וכשיפשפש באמת ודאי ימצא, או יתלה בעון ביטול תורה כו', וממילא לא יצטער עליהם, אדרבה, יקבלם באהבה, שזה תיקון לנפשו כו'. אבל על זולתו אינו יכול לעשות חשבונות כאלו, כי צריך לחשוב שבדאי הוא טוב בכל פרט, ולא ידון מעצמו על זולתו, כי בודאי הוא יותר טוב ממנו, וצריך לדון את כל אדם לכף זכות כו'.⁴¹ וממילא צריך להצטער מאד על צרת חבירו ויסוריו ר"ל, ויבקש רחמים עליו כו'. (ואם יודע באמת אשר לא טוב הוא, יגלה למוסר אזנו בינו לבין עצמו, ויוכיחו על מעשיו הלא טובים, שע"ז ישוב אל הוי' וירחמהו⁴², ושב חרון אפו ממנו כו'.⁴³) אבל כשאינו מצטער, וכ"ש ששמת ע"ז, הר"ז מצד שנאתו אליו, ששונא אותו חנם על לא דבר כו'.

סא

קיצור. שנאת חנם מביא שאינו משתתף בשמחת חברו ובצער. ליסורי עצמו יכול למצוא טעם, משא"כ לשל חברו, שצריך לדונו לכף זכות.

(י) **והנה** ביותר ימצא עון שנאת חנם בעוה"ר בעובדי ה', שכאו"א בונה במה לעצמו, הן בעסק התורה ע"פ דעתו ושכלו דוקא, וכמו"כ בעסק העבודה ע"פ חכמתו

(40) ברכות ה, א.
(41) ראה אבות פ"א מ"ו.
(42) ישעי' נה, ז.
(43) ע"פ ירמ' ד, ח.

(38) ישעי' טו, ה.
(39) ראה מהגות כהנוג' לקה"ר פ"ד, יג (הובא באוה"ת
שה"ש ח"ב ע' תקנב. ע' תקנב. סה"מ תרכ"ו ע' רכה. תרכ"ט ע'
קכו. תרל" ע' רסט). לקרית ר"פ בהר (לת, טע"ג). ובכ"מ.

שמחת תורה ופ' נח, ה'תרנ"ט רלג

דוקא, ואינם מתאחדים ומתחברים זע"ז כלל. אשר באמת יסוד ועיקר גדול בעוסקים בתורה ועבודה, שיתחברו וידברו זע"ז, הן בעסק התורה, הלא ברזל* בברזל יחד ואיש יחד פני רעהו⁴⁴, כי לא יכול לומר אשר כפי שכלו הוא האמת, וכששומע דעת חבירו ומפללים זע"ז באמיתות, ה"ה באים לאמיתת הדברים. וכמו"כ בעניני עבודה, שמגלים נגעי לבנם זל"ז ומדברים בזה, שיש בזה כמה פרטי הטוב. הא, שיש כמה דברים שאינו מוצאם בעצמו (ער חאפט זיך ניט אליין) מצד אהבת עצמו, דעל כל פשעים תכסה אהבה⁴⁵, ומכ"ש על חסרונות במדות וכדומה, האהבה שהאדם אוהב א"ע בטבעו מכסה ע"ז, וחבירו מעורר ע"ז. ועוד זאת, כשמגלה נגעי לבבו בדבור, הנה בעת שמדבר בזה, מצטער בנפשו מאד מזה הרבה יותר מכמו שהצטער מקודם, וממילא מתחרט בנפשו על כל הענינים הלא טובים, ועוקר רצונו מהם כו', שע"ז נתתן הרבה כו'. שז"ע וידוי דברים, כידוע שהוא תיקון גדול לנפש החוטא, והיינו מפני שכשבא בדבור או נוגע לו הדבר (עס רירט עס אָן) בפנימיות נפשו, שמצטער מאד ומתחרט כו'. ודוגמא לזה הוא מ"ש⁴⁶ דאגה בלב איש ישיחנה, וארז"ל⁴⁷ ישיחנה לאחרים, ואנו רואין שבעת שמדבר בצער, או יגדל צערו ביותר מכמו שהי' קודם, אמנם אח"כ נוח לו יותר (עס ווערט עס בעסער). וכמו"כ בעבודה, כשמדבר בעניני נגעי לבבו, בעת מעשה הוא מצטער יותר, ואח"כ נוח לו יותר, מפני שבזה מסיר הרבה מהנגעים והעוונות כו'. עוד זאת, כשמדברים יחד, ממציא כל א' עצות לזה איך לתקן, ועושים הסכם בקבלה על להבא לתקן מעשיהם שיהי' כך וכך כו', וההסכם אשר עושים שנים או רבים, יש לזה חיזוק הרבה יותר מההסכם שעושה בפ"ע כו'. ונמצא שההתחברות בעובדי ה' הוא טוב מאד בכמה פרטים כו'. וכ"ז הוא כשיש בו ביטול, ויכול להתאחד ולהתקרב עם זולתו, אבל כשהוא במציאות יש, ממילא אינו יכול לגלות כלל נגעי לבבו לזולתו כו', או שחושב את זולתו נמוך מאד, וא"כ איך יגלה לפניו את עניניו, ומה יועיל לו, דהיינו איזה תועלת יבוא לו מזולתו. והעיקר הוא, שבעצם אינו יכול להתאחד עם זולתו, הן בעסק התורה, שמעמיד על דעתו, וכפי דעתו ושכלו יחשוב שכן הוא האמת, וסברת זולתו אינו מקבל כלל לשמוע ולדון בזה באמיתית, בלי נט' צדדית כו'. ואז אדרבה, כשמדבר יחד בענין שכלי, הם מתפרדים יותר, ונעשים מנגדים זל"ז יותר (וזה **סב** נעשה אצלו טענה אח"כ שאינו יכול להתערב ולהתאחד אתו, שהרי אמר כך וכך כו').

קיצור. שנאת חנם בעובדי הוי'. תועליות דיבוק חברים והדיבור בלימוד ובעניני עבודה. סיבת הפירוד בעסק התורה.

יא) והנה כמו"כ בעניני עבודה אינם יכולים להתערב ולהתאחד, מפני שאינו מחשב כלל עבודת זולתו, ואינו חושב אותו לעובד, שנותן מגרעת בעבודת חבירו, וימאס ויבטל את הטוב שלו. ומה שימצא בו איזה חסרון, אף גם בחיצוניות, שאינו נוגע לגוף ועצם העבודה כלל, יגדיל וירחיב הדבר, וידבר בזה הרבה, ויבזה אותו. ומכ"ש

הלא ברזל: מרמז לדרוז"ל בתענית ז', א. הובא לקמן בד"ה איתא בוח"ג פ"ו [ע' ערה].

(46) שם יב, כה (ישם): ישיחנה.
(47) יומא עה, רע"א.

(44) משלי כז, יז.
(45) שם י, יב.

רלד

החלצו

כשנמצא בו איזה מדה לא טובה, אשר אין אדם צדיק כו'⁴⁸, יפסיק בשביל זה כל חלק הטוב שלו, שהוא כאין ואפס ממש, ויגדיל את הרע על הטוב ח", עד שהוא אצלו כאילו אינו כו'. ובאמת אינו כן, דהרי מה שעובד את ה' בתפלה ועוסק בתורה וקיום המצות, הרי זה טוב, והרי זהו עיקר מלאכתו ועבודתו כל היום, שעוסק בתפלה ותורה כו'. ומה שנמצא בו מדה רעה, זהו לפי שלא נתקן עדיין, כי הרי עיר פרא אדם יולד⁴⁹, דמתחילת לידתו אינו מתוקן, כ"א זהו עבודתו כל ימי חלדו לתקן מדותיו, שעז"צ⁵⁰ ימ"י שנותניו בהם שבעים שנה, בהם אותיות בהמה⁵¹, וקאי על המדות הרעות הטבעיים של הנה"ב⁵², שעז"צ ניתן לאדם שבעים שנה לברר הז"מ רעות כו'⁵³, וא"א לתקן הכל כאחת, רק מעט מעט אגרשנו מפניך כו'⁵⁴, שצריכים ע"ז ריבוי יגיעה ועבודה, עד שבמשך זמן, בריבוי עבודה בתפלה בהתבוננות באלקות ובהתגברות המדות של הנה"א, מחליש ומברר ומזכך את המדות טבעיים דנה"ב כו', וכאשר הוא עובד ה' בטח יברר ויתקן מדותיו. ולפעמים צריכים ע"ז סיוע מזולתו, כי בעצמו, מצד אהבת עצמו, לפעמים אינו יודע מהמדה רעה שבו, וצריך חבירו לעוררו ע"ז ולהמציא עצות כו' כנ"ל, ואם הוא אוהבו באמת, צריך לעוררו ע"ז בינו לבין עצמו, שיתקן מדתו הלא טובה, וימציא לו עצה איך לתקן כו'. וכשאינו עושה כן, כ"א מבטל ומבוזה ומשפיל אותו, ובפרט בפני אחרים, זהו הוראה על שנאתו אותו, ששונא אותו בלבו, ואינו חפץ כלל בטובתו (ולא בכללות הענין שיהי' עבודת הוי', כאשר כאו"א צריך לרצות באמת שיהי' עבודת ה' בעולם, שזה חפץ ורצון ה' כו'), אדרבה כו'. והסיבה הוא מצד העדר עבודתו באמת, שהעבודה שלו אינו אמיתית כו', דגם שהוא עובד ה' בתפלה ותורה כו', מ"מ, אינה אמיתית בבחי' ביטול והנחת עצמותו, כ"א בבחי' ישות ובמורגש בעצמו כו'.

קיצור. הפירוד בעניני עבודה מטעמים שאינם צודקים. סיבתם שנאה והעדר עבודה אמיתית.

סג

יב) והנה כאשר ידוע אשר בעבודה ישנם ב' אופני עבודה. הא', עבודה בשמחה, והיינו כשמשכיל ומתבונן היטיב בגדולת ה', הן בעצם גדולתו בענין הבריאה יש מאין כו', כמ"ש במ"א, דלבד זאת מה שעצם ענין בריאה יש מאין הוא ענין נפלא שאין להאדם שום ציור ע"ז כלל כו', כמ"ש במ"א (עמ"ש מזה בד"ה שמח תשמח, רנ"ז, בתחלתו). עוד זאת יש בזה פלאות, דידוע דבריאה יש מאין הוא בבחי' ריחוק הערך. דזהו ההפרש בין ער"ע לבריאה יש מאין, דער"ע הוא בחי' השפעה בקירוב, שהעילה מתלבש בהעלול, והעלול מרגיש את עילתו, ולכן העלול הוא בערך העילה כו', משא"כ בהתהוות יש מאין, שהתהוות הוא באין ערוך, וא"כ הוא ההשפעה בבחי' ריחוק הערך,

שנו"י ינו": ראה לקו"ת פ' תצא ד"ה כי תהיינה לאיש [לת, א].

עט"ר"ת ע' תכה. תרפ"ז ע' נג. תש"ב ע' 113.

52) ראה מקומות שציינו בהערה הקודמת.

53) משפטים כג, ל.

54) סה"מ תרנ"ז ע' קעה.

48) ע"פ קהלת ז, ב.

49) איוב יא, יב.

50) תהלים צ, י.

51) ראה סה"מ תרכ"ז ע' צו. תר"ל ע' קמב. תרל"ח ע' רכב.

ע' תלג. תר"ם ח"א ע' קפד. תרמ"א ע' תצט. תרנ"ז ע' קכא.

